

Piotr Mostowik

Ubezważnowolnienie i opieka lub podobne środki ochrony dorosłego w krajowym prawie kolizyjnym i międzynarodowym postępowaniu cywilnym (ze wzmianką dotyczącą prawa materialnego i procesowego)

Incapacitation and guardianship or similar measures of protection of an adult in domestic conflict law and international civil procedure (with a note on substantive and procedural law)

Abstract

An increasing proportion of the population is made up of elderly people. In addition, cross-border trade in civil matters is intensifying. The solutions concerning incapacitation, legal guardian or curator, or possibly other measures of protecting an adult in international trade have acquired considerable practical significance. The subject of the following comments is the theoretical and practical aspects of conflict of laws and domestic jurisdiction and recognition of foreign judgments, including the combined application of part four of the Code of Civil Procedure after the 2009 amendments and the 2011 Law – Private International Law, as well as the signalling of international agreements and the proposed solutions of the European Union of 2023.

In the event that civil and guardianship law changes and the institution of incapacitation is replaced by another protective institution (e.g., by a new guardianship power of attorney, assisted or assisted decision-making), the solutions and trends will continue to be either direct (in the absence of a change in the descriptions of the scopes of the current conflict and jurisdictional norms, which will imply the need for a new understanding of the hypotheses so described) or indirect (for the application of new descriptions of the scopes, but probably similar in their dispositions to those discussed in the article).

Dr hab. Piotr Mostowik jest profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Polska, ORCID: 0000-0003-3548-1003, e-mail: piotr.mostowik@uj.edu.pl

Data zgłoszenia tekstu przez autora: 31.10.2024 r.; data zaakceptowania do publikacji: 6.11.2024 r.

In the current national procedural and conflict-of-law norms there is a breakdown between partial or total incapacitation and legal care or guardianship (more precisely, several legal institutions so named). The basis of jurisdiction of Polish courts and authorities is increasingly broader in relation to the latter category of cases. Against the backdrop of the 2000 Convention and the 2023 EU draft regulation, both the issues of incapacitation and guardianship or curatorship are covered precisely by the more general concept of "measure of protection", to which a uniform jurisdictional and conflict of law regulation applies (also to the recognition of foreign judgments).

The combined treatment of a kind of obverse of the case (the situation requiring the support of the adult in question in the face of the inability to exercise the capacity independently) and its reverse (the means of assistance, such as the establishment and action of a guardian) can inspire the national legislator not only for terminological and legislative technique reasons, but also for substantive and pragmatic reasons. Incapacitation of an adult (or a similar institution) and the establishment of a guardian (or other personal or institutional support) are, in civil law transactions, closely related elements of a de facto single life situation.

Keywords: *incapacitation, adult guardianship, curatorship, domestic jurisdiction, recognition and enforcement of foreign judgments*

Streszczenie

Coraz większą część populacji stanowią osoby starsze. Ponadto intensyfikuje się obrót transgraniczny w sprawach cywilnych. Sporego znaczenia praktycznego nabrały rozwiązania dotyczące ubezwłasnowolnienia, opiekuna prawnego lub kuratora, ewentualnie innych środków ochrony osoby dorosłej w obrocie międzynarodowym. Przedmiotem poniższych uwag są teoretyczne i praktyczne aspekty prawa kolizyjnego oraz jurysdykcji krajowej i uznawania zagranicznych orzeczeń, w tym łączne stosowanie części czwartej Kodeksu postępowania cywilnego po nowelizacji w 2009 r. oraz ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r., jak też sygnalizacja umów międzynarodowych oraz projektowanych rozwiązań unijnych z 2023 r.

W razie zmiany prawa cywilnego i opiekuńczego oraz zastąpienia instytucji ubezwłasnowolnienia przez inną instytucję ochronną (np. przez nowe pełnomocnictwo opiekuńcze, asystę lub wspomaganie podejmowania decyzji) rozwiązania i tendencje będą miały nadal znaczenie bezpośrednie (w przypadku braku zmiany opisów zakresów obecnych norm kolizyjnych i jurysdykcyjnych, co oznaczać będzie potrzebę nowego rozumienia tak opisanych hipotez) albo pośrednie (dla zastosowania nowych opisów zakresów, ale prawdopodobnie podobnych w swych dyspozycjach do tych omawianych w artykule).

W obecnych krajowych normach proceduralnych i kolizyjnych występuje rozbieganie na ubezwłasnowolnienie częściowe lub całkowite oraz na opiekę prawną lub kuratelę (dokładniej – kilka instytucji prawnych tak nazwanych). Podstawy jurysdykcji polskich sądów i organów są coraz szersze w stosunku do tej drugiej kategorii spraw. Na tle Konwencji z 2000 r. oraz projektu rozporządzenia unijnego z 2023 r. zarówno kwestie ubezwłasnowolnienia, jak i opieki lub kurateli objęte są właśnie ogólniejszym pojęciem „środka ochrony”, do którego znajduje zastosowanie jednolita regulacja jurysdykcyjna i kolizyjna (też do uznawania zagranicznych orzeczeń).

Łączne ujęcie swego rodzaju awersu sprawy (sytuacji wymagającej wsparcia danej osoby dorosłej wobec niemożności samodzielnego korzystania ze zdolności) oraz jej rewersu (środków pomocy, np. ustanowienia i działania opiekuna) może być inspiracją dla krajowego ustawodawcy nie

tylko z powodów terminologicznych i techniki legislacyjnej, ale też względów merytorycznych i pragmatycznych. Ubezważnowolnienie dorosłego (lub podobna instytucja) oraz ustanowienie opiekuna (bądź innego wsparcia osobowego lub instytucjonalnego) są w obrocie cywilnoprawnym ściśle powiązаныmi elementami de facto jednej sytuacji życiowej.

Słowa kluczowe: *ubezważnowolnienie, opieka nad dorosłym, kuratela, jurysdykcja krajowa, uznawanie i wykonywanie obcych orzeczeń*

1. Wstęp

Współcześnie coraz większą część populacji stanowią osoby starsze¹. Ponadto intensyfikuje się obrót transgraniczny w sprawach cywilnych. Stąd sporego znaczenia praktycznego nabrały rozwiązania dotyczące ubezwłasnowolnienia, opiekuna prawnego lub kuratora, ewentualnie innych środków ochrony osoby dorosłej w obrocie międzynarodowym. Przedmiotem poniższych uwag są teoretyczne i praktyczne aspekty prawa kolizyjnego oraz jurysdykcji krajowej i uznawania zagranicznych orzeczeń, w tym łączne stosowanie cz. IV Kodeksu postępowania cywilnego po nowelizacji w 2009 r.² oraz ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r.³, jak też sygnalizacja umów międzynarodowych. W 1929 r. w Polsce weszła w życie Konwencja dotycząca ubezwłasnowolnienia i analogicznych zarządzeń opiekuńczych z 1905 r.⁴, regulująca aspekty jurysdykcyjne, kolizyjne oraz uznawania zagranicznego ubezwłasnowolnienia lub podobnych zarządzeń opiekuńczych. Jej zastosowanie ma priorytet przed, referowanymi niżej, przepisami krajowymi, jednak zakres zastosowania jest ograniczony do relacji z Portugalią, Rumunią i Włochami⁵. Polska jest też stroną szeregu umów dwustronnych, które najczęściej wyprzedzają stosowanie innych konwencji (jak też prawa Unii Europejskiej⁶ dotyczącego międzynarodowego obrotu w sprawach cywilnych)⁷. Na końcu zasygnalizowane zostaną inicjatywy legislacyjne Komisji UE z 2023 r. dotyczące „środków ochrony dorosłego”.

2. Międzynarodowa właściwość sądów

2.1. Ewolucja prawa

Ujednoczenie zasad postępowania procesowego (spornego) nastąpiło w Polsce z dniem 1.01.1933 r., a postępowania nieprocesowego – z dniem 1.01.1946 r.⁸ Jurysdykcja krajowa w postępowaniu procesowym została zwięźle uregulowana

¹ Zob. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Sytuacja osób starszych w Polsce w 2020 r.* Warszawa–Białystok 2021, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6002/2/3/1/sytuacja_osob_starszych_w_polsce_w_2020_r.pdf (dostęp: 9.09.2024 r.).

² Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.) – dalej k.p.c.

³ Ustawa z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 503) – dalej p.p.m.

⁴ Konwencja dotycząca ubezwłasnowolnienia i analogicznych zarządzeń opiekuńczych, podpisana w Hadze 17.07.1905 r. (Dz.U. z 1929 r. Nr 80, poz. 598) – dalej konwencja haska z 1905 r.

⁵ Wcześniej wiązała też Francję (do 1917 r.), Niderlandy (do 1977 r.), Niemcy (do 1992 r.), Szwecję (do 1962 r.) i Węgry (do 1977 r.). Zob. <https://www.hcch.net/en/instruments/the-old-conventions/1905-deprivation-of-civil-rights-convention#status> (dostęp: 9.09.2024 r.).

⁶ Dalej UE.

⁷ Tak P. Mostowik, *Bilateralne umowy międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe prawo rodzinne*, red. P. Mostowik, Warszawa 2023, s. 537 i n. Inaczej M. Piłich, *Ukraińsko-polska umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych. Komentarz do przepisów o sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 537 i n.

⁸ Zob. więcej G. Trojanowski, *Procedura cywilna*, [w:] *Synteza prawa polskiego 1918–1939*, red. T. Guz, J. Głuchowski, M.R. Pałubska, Warszawa 2013, s. 566–598.

w art. 4 Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r.⁹ („każdy przebywający w Polsce może być pozwany przed sąd. Z pośród osób, przebywających w innym państwie, obywatele polscy mogą być pozwani przed sąd o prawa stanu, o roszczenia zaś majątkowe – zarówno obywatele, jak cudzoziemcy, jeżeli w Polsce znajduje się ich majątek lub przedmiot sporu, a także gdy chodzi o spadek otwarty w Polsce lub o zobowiązania, które na jej obszarze powstały lub mają być wykonane”). Dodatkowe reguły jurysdykcyjne były wywodzone z przepisów o właściwości miejscowej, np. o unieważnieniu małżeństwa¹⁰. Artykuł 4 k.p.c. z 1930 r. został rozbudowany z dniem 21.03.1962 r.¹¹ Rozszerzono jurysdykcję krajową i przyjęto, że „cudzoziemcy przebywający w innym państwie mogą być również pozywani przed sąd przez obywateli polskich o prawa stanu”. Natomiast z dniem 30.04.1950 r. wprowadzono do art. 5 k.p.c. z 1930 r. katalog osób, które nie mogą być pozywane przed sąd polski, tj. osób korzystających z immunitetu (prawa zakrajowości)¹². Poza ustawą o prawie właściwym dla stosunków międzynarodowych z 1926 r.¹³ i Kodeksem postępowania niespornego¹⁴ (cywilnego) uregulowano następnie jurysdykcję sądów polskich w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym, którą ujęto szeroko.

Zgodnie z art. 5 wspomnianego kodeksu „przepisy o postępowaniu niespornym stosuje się także do cudzoziemców, o ile umowa międzynarodowa albo ustawa nie stanowi inaczej”. Z art. 7 tego kodeksu wynikało pośrednio, że może mieć on też zastosowanie do spraw osób niezamieszkałych, a nawet nieprzebywających, w Polsce. Wówczas właściwy był sąd, w którego okręgu usytuowany był Sąd Najwyższy.

Szczegółowe zasady postępowań dla poszczególnych spraw zostały uregulowane osobnymi aktami normatywnymi, w tym ustawą z 27.06.1950 r. o postępowaniu niespornym w sprawach rodzinnych oraz z zakresu kurateli¹⁵, której art. 34–55a dotyczyły spraw o opiekę. Z art. 7 tej ustawy pośrednio wynikało, że polska władza opiekuńcza ma szeroką jurysdykcję, również nad osobami niezamieszkałymi w Polsce i osobami niemającymi w Polsce obecnego miejsca pobytu. Artykuł 6 przewidywał jednak możliwość odstąpienia od wykonywania jurysdykcji: „jeżeli pieczę nad

⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1930 r. Nr 83, poz. 651 ze zm.) – dalej k.p.c. z 1930 r.

¹⁰ Zob. art. 43 k.p.c. z 1930 r. regulujący unieważnienie małżeństwa. Do sytuacji, w której pozwany przebywał za granicą, a powód był obywatelem polskim, odniósł się Sąd Najwyższy (dalej SN) w wyroku z 24.02.1938 r., C I 395/37, Zbiór Orzeczeń 1939, poz. 26.

¹¹ Ustawa z 15.02.1962 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz.U. z 1962 r. Nr 10, poz. 46). Wprowadzono wówczas też regulację skuteczności zagranicznych orzeczeń (art. 474 i in.), w której rozróżniano uznawanie orzeczeń oraz ich wykonywanie. To drugie możliwe było pod warunkiem obowiązywania umowy międzynarodowej z państwem pochodzenia. Wyjątek stanowiły wyroki zasądające alimenty, ale potrzebne było zbadanie wzajemności. Zob. J. Jodłowski, *Uznawanie i wykonywanie w Polsce wyroków zagranicznych w sprawach o pochodzenie i o alimenty*, „Studia Cywilistyczne” 1975/25–26, s. 71–93.

¹² Dekret z 23.04.1953 r. o zmianie niektórych przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz.U. z 1953 r. Nr 23, poz. 90).

¹³ Ustawa z 2.08.1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych (Dz.U. z 1926 r. Nr 101, poz. 581 ze zm.) – dalej p.p.m. z 1926 r.

¹⁴ Dekret z 18.07.1945 r. – Kodeks postępowania niespornego (Dz.U. z 1945 r. Nr 27, poz. 169 ze zm.).

¹⁵ Dz.U. z 1950 r. Nr 34, poz. 310 ze zm.

obywatelem polskim, przebywającym za granicą, przejęły władze obcego państwa, sąd polski może zaniechać tej pieczy za zgodą Ministra Sprawiedliwości” (co miało nie naruszać postanowień umów międzynarodowych, w których uregulowano tę kwestię odmiennie).

Liczniesze przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego znalazły się następnie w części trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r., który wszedł w życie 1.01.1965 r. Na wyznaczenie jurysdykcji sądów polskich w większości spraw zasadniczo wpływ ma nie tylko przedmiotowy charakter sprawy, ale również tryb jej rozpoznawania (procesowy bądź nieprocesowy). Szczegółowe normy jurysdykcyjne zawarte były w tytułach II-IV księgi pierwszej („Przepisy łączne dla jurysdykcji krajowej (w postępowaniu procesowym i nieprocesowym)”, „Jurysdykcja krajowa w procesie” oraz „Jurysdykcja krajowa w postępowaniu nieprocesowym”).

Przepisy te – łącznie z nową ustawą kolizyjną z 1965 r., o której niżej – tworzyły w Polsce model polegający na normowaniu omawianych materii kolizyjnej i proceduralnej w dwóch aktach normatywnych. Takie ujęcie nie było do końca zrealizowane wcześniej, ponieważ p.p.m. z 1926 r. zawierało fragmentarycznie reguły jurysdykcyjne (te ostatnie wynikały też z przepisów pozakodeksowych). Trudno by z tego wywieść, że w latach 20. i 30. XX w. preferowano takie osobne ujęcie. Ustawodawca po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kodyfikację realizował etapami. Wobec niejednorodności prawa materialnego (kodeksów pozaborczych) priorytet miało ustanowienie prawa prywatnego międzynarodowego, a przy tej okazji skodyfikowano, dziś kluczowe, prawo prywatne międzynarodowe (ze wspomnianymi elementami norm jurysdykcyjnych). Dla ujednoczenia całości regulacji postępowania cywilnego, z którym wiązano normy jurysdykcyjne oraz kwestię skuteczności zagranicznych orzeczeń, potrzebne były dłuższe prace legislacyjne. Osobne uregulowania międzynarodowego prawa cywilnego oraz norm kolizyjnych w latach 60. XX w. stanowiły wyraz decyzji ustawodawcy, nieskrępowanej już podobnymi okolicznościami. Natomiast łączne ujęcie było prezentowane w polskiej doktrynie znacznie wcześniej¹⁶, a pod koniec XX w. – przyjmowane np. w prawie szwajcarskim oraz w nowszych konwencjach haskich i rozporządzeniach unijnych.

Zgodnie z art. 1107 pierwotnego brzmienia k.p.c. z 1964 r. do jurysdykcji krajowej w postępowaniu nieprocesowym należały sprawy z zakresu opieki i kurateli nad osobą, która miała obywatelstwo polskie (lub nie posiadała żadnego obywatelstwa, ale miała w Polsce miejsce zamieszkania). Podobnie jak na tle p.p.m. z 1926 r. sąd mógł jednak odstąpić od ustanowienia opieki lub kurateli nad obywatelem polskim zamieszkującym lub posiadającym majątek za granicą, jeżeli została tam zapewniona dostateczna piecza. Ponadto sądy polskie mogły, zgodnie z art. 1107 § 3 k.p.c., w razie potrzeby wydawać zarządzenia w zakresie opieki i kurateli dotyczące cudzoziemca zamieszkałego lub posiadającego majątek w Polsce, jeżeli było to „konieczne

¹⁶ Zob. P. Mostowik, *Refleksje o współczesnym prawie prywatnym międzynarodowym na tle ujęcia „jurysdykcji krajowej zewnętrznej” F. Słotwińskiego z 1838 r.*, [w:] *Prawne zagadnienia międzynarodowego obrotu cywilnego i handlowego*, red. E. Figura-Góralczyk, R. Flejszar, B. Gnela, P. Mostowik, Warszawa 2023, s. 36-37.

w jego interesie”¹⁷. Przyjmowano, że zakres art. 1107 obejmuje zbiór spraw nieobjętych hipotezą art. 1101, opisanych w art. 590–598 (sprawy dotyczące opieki) oraz w art. 599–605 (sprawy dotyczące kurateli), jak też sytuacje kurateli określone przez prawo materialne¹⁸.

2.2. Podstawy jurysdykcji dla ubezwłasnowolnienia oraz ustanowienia opieki i kurateli nad osobą dorosłą

W sprawach o ubezwłasnowolnienie dla określenia międzynarodowej właściwości sądów obecnie kluczowe znaczenie ma art. 1106¹ k.p.c.¹⁹:

„§ 1. Do jurysdykcji krajowej należą sprawy o ubezwłasnowolnienie osoby będącej obywatelem polskim lub cudzoziemcem mającego miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 2. Jurysdykcja krajowa jest wyłączna, jeżeli osoba, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, jest obywatelem polskim, mającym miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej”.

Zakres tej normy obejmuje ustanowienie lub uchylenie ubezwłasnowolnienia częściowego lub całkowitego, jak też zmianę całkowitego na częściowe i odwrotnie (art. 559 k.p.c.). Kompetencję polskich sądów wyznaczają okoliczności (tj. obywatelstwo lub zamieszkanie cudzoziemca w Polsce) dotyczące osoby, której ubezwłasnowolnienie dotyczy, a nie wnioskodawcy, który może być cudzoziemcem lub zamieszkiwać za granicą. Jurysdykcja krajowa – inaczej niż w sprawach o opiekę – nie obejmuje spraw osób przebywających w Polsce czasowo (pobyt niestały, tzw. prosty). W wyjątkowych sytuacjach w grę wchodzić może jurysdykcja konieczna (art. 1099¹ k.p.c.), jeżeli – mimo braku tych podstaw jurysdykcji – sprawa wykazuje związek z Polską²⁰.

Po nowelizacji k.p.c. w 2009 r. nastąpiło ograniczenie zakresu jurysdykcji wyłącznej w omawianych sprawach, co oznaczało poszerzenie skuteczności zagranicznych orzeczeń (art. 1146 § 1 pkt 2 k.p.c.). Wcześniej art. 1106 § 1 przewidywał wyłączną jurysdykcję krajową w sprawach o ubezwłasnowolnienie obywateli polskich. Odnosiło się to nie tylko do osób zamieszkałych w kraju, ale też – co budziło jednak wątpliwości – do spraw o ubezwłasnowolnienie obywateli polskich zamieszkałych za granicą²¹. Innego rodzaju wątpliwości budził na tle poprzedniego stanu normatywnego

¹⁷ Zob. więcej K. Lipiński, *Kompetencja władzy opiekuńczej krajowej w stosunku do obywateli polskich zamieszkałych za granicą*, „Państwo i Prawo” 1949/4, s. 71 i n.; J. Rajski, *Jurysdykcja sądów polskich w niektórych sprawach cywilnych rozpatrywanych w trybie postępowania niespornego*, „Nowe Prawo” 1958/10, s. 63 i n.

¹⁸ Zob. J. Ciszewski, [w:] T. Ereciński, J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, Warszawa 2000, s. 128–145.

¹⁹ Zob. więcej: K. Lubiński, *Jurysdykcja krajowa w sprawach o ubezwłasnowolnienie*, „Państwo i Prawo” 1978/11, s. 98 i n.; J. Ciszewski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 6, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowony (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, LEX/el. 2017, s. 166 i n.; A. Hrycaj, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, *Artykuły 1096–1217*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 132.

²⁰ J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, s. 168 – przykład uchylenia lub zmiany ubezwłasnowolnienia orzeczonego przez sąd polski wobec cudzoziemca, który obecnie nie ma w Polsce ani miejsca zamieszkania, ani zwykłego pobytu.

²¹ Zob. postanowienie SN z 6.11.1978 r., IV CZ 127/78, OSNC 1979/7–8, poz. 155.

brak jurysdykcji w sprawach o ubezwłasnowolnienie cudzoziemców zamieszkałych w Polsce, co mogło leżeć w interesie tych osób, ale również w interesie innych osób, pozostających z nimi w stosunkach cywilnoprawnych w kraju.

Osobny przepis dotyczy określenia jurysdykcji krajowej (międzynarodowej właściwości sądów) w sprawach opieki i innych zarządzeń opiekuńczych w sprawach osób dorosłych. Zgodnie z art. 1107 k.p.c.²²:

„§ 1. Do jurysdykcji krajowej należą sprawy z zakresu opieki i kurateli nad osobą będącą obywatelem polskim lub cudzoziemcem mającym miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, jak również sprawy z zakresu kurateli nad osobą prawną lub niebędącą osobą prawną jednostką organizacyjną, mającą siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej. Ustanowienie kurateli do załatwienia poszczególnej sprawy należy do jurysdykcji krajowej, jeżeli należy do niej ta sprawa.

§ 2. Sądy polskie mogą w razie potrzeby wydawać zarządzenia w zakresie opieki i kurateli co do położonego w Rzeczypospolitej Polskiej majątku cudzoziemca mającego miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu za granicą, jeżeli okaże się to konieczne w interesie tego cudzoziemca.

§ 3. Sądy polskie mogą wydawać zarządzenia w zakresie opieki i kurateli również w przypadkach innych niż wymienione w § 1 i 2, jeżeli sprawa wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym lub jeżeli zachodzi pilna potrzeba udzielenia ochrony cudzoziemcowi, który przebywa w Rzeczypospolitej Polskiej, mającemu miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu za granicą”²³.

Powyższa norma dotyczy spraw z zakresu opieki i kurateli (art. 590–598 oraz art. 599–605 k.p.c.), które rodzą się w sytuacjach określonych w prawie materialnym, w tym kurateli dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (art. 16 § 2 Kodeksu cywilnego²⁴) oraz opieki dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie (art. 13 § 2 k.c.), jak też – na podstawie art. 183 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego²⁵ – kurateli dla ochrony osoby niepełnosprawnej, jeżeli osoba ta potrzebuje pomocy w prowadzeniu spraw (wszelkich spraw; poszczególnej sprawy; sprawy określonego rodzaju), oraz – na podstawie art. 184 k.r.o. – kurateli dla ochrony osoby, która z powodu nieobecności nie może prowadzić swoich spraw, a nie ma pełnomocnika (bądź nie może on wykonywać swoich czynności albo wykonuje je nienależycie). Odnośnie do kurateli

²² Zob. więcej J. Ciszewski, [w:] *Kodeks..., t. 6, Międzynarodowe...*, s. 222 i n. Zob. też: K. Piasecki, *Regulacje prawne Unii Europejskiej w sprawach transgranicznych. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 122; A. Hrycaj, [w:] *Kodeks..., t. 5, Artykuły...*, s. 156; M.P. Wójcik, [w:] *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2011; M.P. Wójcik, [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 1107 k.p.c.*, LEX/el. 2024.

²³ Artykuł 1107 k.p.c. sprzed nowelizacji w 2009 r. stanowił: „§ 1. Do wyłącznej jurysdykcji krajowej należą sprawy z zakresu opieki i kurateli nad osobą, która ma obywatelstwo polskie lub, nie posiadając żadnego obywatelstwa, ma w Polsce miejsce zamieszkania. § 2. Sąd polski może odstąpić od ustanowienia opieki lub kurateli nad obywatelem polskim zamieszkującym lub posiadającym majątek za granicą, jeżeli ma on tam zapewnioną dostateczną pieczę. § 3. Sądy polskie mogą w razie potrzeby wydawać w zakresie opieki i kurateli co do cudzoziemca zamieszkałego lub posiadającego majątek w Polsce zarządzenia, jeżeli okaże się to konieczne w jego interesie”.

²⁴ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.) – dalej k.c.

²⁵ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.) – dalej k.r.o.

dla osoby nieobecnej (też po wystąpieniu z wnioskiem przez organ administracji państwowej w trybie art. 34 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego²⁶) trzeba przyjąć, że podstawy jurysdykcji (obywatelstwo polskie albo miejsce zamieszkania lub zwykły pobyt cudzoziemca) należy ustalać na moment, w którym znane były ostatnio te okoliczności dotyczące danej osoby.

Obejmuje to też szereg innych sytuacji materialnych kurateli w sprawach dorosłego, która nie jest jednorodną instytucją w prawie polskim, a przewiduje ją szereg postanowień k.c., k.r.o. i k.p.c. oraz ustaw. Na przykład zgodnie z art. 44 ustawy z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego²⁷ kurator może zostać ustanowiony dla osoby przebywającej w szpitalu psychiatrycznym albo osoby chorej psychicznie lub upośledzonej umysłowo, przebywającej w domu pomocy społecznej, jeżeli osoba ta w tym czasie potrzebuje pomocy w prowadzeniu wszystkich swoich spraw albo spraw określonego rodzaju.

Niektóre szczegółowe sytuacje kurateli mieszczą się jednak w zakresach innych norm jurysdykcyjnych i proceduralnych. Na przykład w art. 1107 § 1 zd. 2 k.p.c. przewidziano, że kuratela do załatwienia poszczególnej sprawy – na zasadzie *lex specialis derogat legi generali* oraz podobnie jak w konstrukcji jurysdykcji pochodnej – podlega normom jurysdykcyjnym miarodajnym dla tych spraw²⁸. O kurateli (kuratorze) na potrzeby załatwienia danej sprawy jest mowa np. w art. 183 k.r.o. (poszczególna sprawa, a „zakres obowiązków i uprawnień kuratora określa sąd”) i art. 44 ust. 1 u.o.z.p. („sprawy określonego rodzaju”). Zarazem w przepisach tych jest mowa o możliwości ustanowienia – w określonych w nich warunkach – kuratora do prowadzenia wszystkich spraw, co oznacza uwzględnienie ogólnej, niepochodnej normy jurysdykcyjnej z art. 1107 k.p.c., tym bardziej że do opieki nad ubezważnowolnionym całkowicie mają (zgodnie z art. 175 k.r.o.) zastosowanie przepisy dotyczące opieki nad małoletnim, w tym regulujące ustanowienie kuratora do reprezentowania podopiecznego, jeżeli opiekun prawny nie może reprezentować dziecka, też w postępowaniu, w razie okoliczności przewidzianych w art. 98 § 2 i 3 k.r.o.²⁹, jak też z przyczyn określonych w art. 159 § 1 k.r.o. (art. 99 k.r.o. w zw. z art. 155 § 2 k.r.o.).

W doktrynie przyjmuje się, że podobne rozwiązanie należy przyjąć w sprawach o prawa stanu (np. dochodzenia ustalenia lub zaprzeczenia ojcostwa bądź bezskuteczności uznania ojcostwa) w razie potrzeby ustanowienia kuratora przez sąd opiekuńczy w wypadkach przewidzianych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (art. 70 § 2, art. 82 § 3, art. 84 § 2 k.r.o.), gdy kurator taki ma występować jako strona w procesie w przypadku śmierci określonych osób (np. domniemanego ojca albo męża matki, albo mężczyzny, który uznał ojcostwo). Sprawa toczy się wówczas przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy (właściwy dla miejsca zamieszkania lub pobytu dziecka zgodnie z art. 602 k.p.c.). Trzeba jednak mieć na

²⁶ Ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 572).

²⁷ Tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 917 – dalej u.o.z.p.

²⁸ Podobne niesamodzielne rozwiązanie przewiduje art. 62 p.p.m., zgodnie z którym „dla kurateli do załatwienia poszczególnej sprawy stosuje się prawo państwa, któremu ta sprawa podlega”.

²⁹ Zob. też uchwała SN z 13.03.2008 r., III CZP 1/08, OSNC 2009/4, poz. 52.

względnie, że sąd polski ma jurysdykcję do ustanowienia kuratora, gdy istnieją podstawy jurysdykcji przewidziane w art. 1103 i 1103² k.p.c. W razie zastosowania zasady z art. 1107 § 1 zd. 1 k.p.c. sąd polski mógłby ustanowić kuratora zamiast ojca cudzoziemca, tylko wówczas, gdyby ostatnie miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu miał on w Polsce.

Wydaje się, że *ratio legis* powyższych rozwiązań opiera się na spostrzeżeniu, że ustanowienie kuratora jest służebne w stosunku do postępowania o prawa stanu (a tym samym rozstrzygnięcia sprawy w interesie dziecka). Jurysdykcja w tym wycinkowym wątku powinna więc być tak interpretowana, żeby nie blokować procesowo (a materialnoprawnie – umożliwić) przeprowadzenia zasadniczej sprawy ustalenia lub zaprzeczenia ojcostwa. Stąd poprzec trzeba stanowisko, że warunkiem istnienia jurysdykcji krajowej w sprawie o ustanowienie kuratora będzie ustalenie, iż sąd polski ma na podstawie art. 1103 lub 1103² k.p.c. jurysdykcję w sprawie o ustalenie ojcostwa albo zaprzeczenie ojcostwa lub o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa³⁰.

Ustanowienie kuratora procesowego przez sąd orzekający w sprawie cywilnej to natomiast osobne zagadnienie. W szczególności na podstawie art. 69 k.p.c. sąd ma kompetencję do wyznaczenia kuratora dla strony niemającej zdolności procesowej, której nie reprezentuje przedstawiciel ustawowy, a na gruncie art. 143 k.p.c. – kuratora do doręczenia pisma procesowego w sytuacji rodzącej potrzebę podjęcia obrony praw strony, której miejsce pobytu nie jest znane.

Również położenie majątku, tj. okoliczność przedmiotowa pośrednio związana z osobą dorosłego, wyznacza jurysdykcję krajową w zakresie spraw dotyczących tego majątku. *De facto* ta osobna norma ma znaczenie (ponieważ wykracza poza zasadniczą normę jurysdykcyjną w art. 1107 § 1 k.p.c.) w sytuacji, w której cudzoziemiec nie ma w Polsce miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu, a w kraju położony jest jego majątek, odnośnie do którego zachodzi potrzeba wydania zarządzenia w interesie tego cudzoziemca. Brak jest przy tym ograniczenia tej kompetencji do nieruchomości. W istocie ta norma ma znaczenie też dla uczestników obrotu cywilnoprawnego na danym terytorium i dla jego usprawnienia. W doktrynie podkreśla się, że potrzeba wydania przez sąd takiego zarządzenia, gdy państwo ojczyste cudzoziemca lub państwo, w którym ma on miejsce zamieszkania albo miejsce zwykłego pobytu, zaniedbuje opiekę bądź prawo tego państwa nie zapewnia należytej opieki (np. właściwe organy tego państwa, jak urząd konsularny, sądy, pozostają bierne i nie wydają takich rozstrzygnięć mimo zawiadomienia o potrzebie ustanowienia opieki lub kurateli)³¹.

Drogą nowelizacji k.p.c. w 2009 r.³² szeroko ujęto dodatkową (względem spraw polskich obywateli, cudzoziemców zamieszkałych w Polsce oraz położonego tu majątku) jurysdykcję w sprawach pilnych (art. 1107 § 3 k.p.c.). Przesłanka „wystarczającego związku sprawy z polskim porządkiem prawnym” stanowi formułę

³⁰ Tak J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, s. 236.

³¹ Tak J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, s. 239.

³² Ustawa z 5.12.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1571).

ogólną do doprecyzowania w orzecznictwie³³. Jako przykład wskazuje się orzeczenie o uchyleniu opieki lub kurateli w sytuacji, gdy wcześniej sąd polski ustanowił opiekę lub kuratelę nad cudzoziemcem, który następnie zmienił swe miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu na zagranicę, jak też ustanowienie kurateli dla osoby niepełnosprawnej, którą jest cudzoziemiec niemający w Polsce miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu, jeżeli zachodzi potrzeba udzielenia pomocy w prowadzeniu w Polsce spraw takiej osoby (art. 183 § 1 k.r.o. i art. 600 k.p.c.)³⁴. Druga przesłanka to niestały pobyt (przebywanie) w Polsce. Jurysdykcja może wystąpić na gruncie art. 1107 § 3 *in fine* k.p.c., też w sytuacji, w której pobyt danej osoby dorosłej w kraju nie jest stały, tzn. cudzoziemiec jedynie przebywa (znajduje się) w Polsce. Jurysdykcja została przewidziana dla zarządzeń w razie pilnej potrzeby udzielenia ochrony takiemu cudzoziemcowi. Może mieć zastosowanie np. w razie turystycznego pobytu albo czasowej pracy bądź nauki w Polsce. Ta kompetencja ma największe znaczenie odnośnie do spraw ochrony osoby, ponieważ sprawy majątku w Polsce podlegają art. 1107 § 2 k.p.c. Pilna potrzeba udzielenia ochrony cudzoziemcowi może uzasadnić np. ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej (art. 183 § 1 k.r.o.) albo przebywającej w szpitalu psychiatrycznym bądź domu pomocy społecznej (art. 44 u.o.z.p.). Trzeba mieć przy tym na względzie, że w świetle art. 569 § 2 k.p.c. sąd opiekuńczy wydaje w wypadkach nagłych wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej (opartej głównie na miejscu zamieszkania), i zawiadamia o tym sąd miejscowo, zasadniczo właściwy.

2.3. Kwestie prawne i praktyczne na tle współstosowania art. 1106¹ i 1107 k.p.c.

Podstawy jurysdykcji określone odnośnie do opieki i kurateli są znacznie szersze niż w regulacji dotyczącej ubezwłasnowolnienia na tle art. 1106¹ k.p.c. W art. 1007 k.p.c. rozróżniono podzakresy spraw opiekuńczych i kurateli (np. ograniczone przedmiotowo do nieruchomości albo sytuacyjnie do pilnej potrzeby udzielenia ochrony) oraz zawarto bardziej rozbudowaną regulację, uwzględniającą też podstawę jurysdykcji w postaci przebywania danej osoby (pobytu prostego). Na przepis ten trzeba patrzeć w kontekście różnych stanów faktycznych, w których aktywność sądu jest wymagana, jak też elastyczności jego zastosowania. W świetle art. 570 k.p.c. sąd opiekuńczy może bowiem wszcząć postępowanie z urzędu, a zgodnie z art. 569 § 2 k.p.c. w wypadkach nagłych możliwe jest wydawanie z urzędu wszelkich potrzebnych zarządzeń. Ponadto na gruncie art. 577 k.p.c. „sąd opiekuńczy może zmienić swe postanowienie nawet prawomocne, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postępowanie dotyczy”. Przy okazji warto by zająć stanowisko, że jurysdykcja sądu, który orzekał o ubezwłasnowolnieniu albo ustanowieniu opieki lub kurateli, powinna trwać mimo zmiany okoliczności, w zakresie uchylenia ubezwłasnowolnienia oraz

³³ Przesłanka ta występuje też w art. 1106 § 2 k.p.c. (odnośnie do spraw o uznanie za zmarłego cudzoziemca), w art. 1110 k.p.c. (dla „innych” spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym) oraz w art. 1099¹ § 1 i 2 k.p.c. (jako przesłanka jurysdykcji koniecznej).

³⁴ Tak J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, s. 240.

zwolnienia z obowiązku sprawowania opieki i uchylenia opieki bądź kurateli. Takie rozwiązanie przewiduje np. art. 5 rozporządzenia unijnego 2019/1111 w zakresie przekształcenia separacji w rozwód³⁵.

Przy ocenie całości art. 1107 k.p.c. w doktrynie celnie zauważono brak spójności między przepisami jurysdykcyjnymi w sprawach o ubezwłasnowolnienie i w sprawach z zakresu opieki i kurateli³⁶. W świetle art. 1106¹ § 2 k.p.c. jurysdykcja krajowa w sprawach o ubezwłasnowolnienie jest wyłączna, jeżeli osoba, której dotyczy wniosek, ma obywatelstwo polskie oraz miejsce zamieszkania i zwykłego pobytu w Polsce. Natomiast sprawy z zakresu opieki i kurateli nie są w takim stanie faktycznym objęte wyłączną jurysdykcją krajową, mimo że *de facto* są materialnoprawnie i proceduralnie sprzężone ze sprawami dotyczącymi ubezwłasnowolnienia. Orzeczenie w takiej sytuacji ubezwłasnowolnienia całkowitego osoby, która nie pozostaje pod władzą rodzicielską, stanowi okoliczność do ustanowienia opieki (art. 13 § 2 k.c.), a orzeczenie ubezwłasnowolnienia częściowego – ustanowienia kurateli (art. 16 § 2 k.c. i art. 181 § 1 k.r.o.)³⁷. Zarazem brak jurysdykcji wyłącznej w takiej sytuacji oznacza, że w Polsce uznany będzie wyrok zagranicznego sądu³⁸.

Jurysdykcja sądów polskich w sprawach z zakresu opieki i kurateli obejmuje też na tle art. 1107 § 1 k.p.c. po nowelizacji w 2009 r. sprawy cudzoziemca, który w Polsce ma miejsce zamieszkania lub zwykłego (stałego) pobytu. Nie posiada ona charakteru jurysdykcji wyłącznej, a tym samym nie występuje przeszkoda uznawania w ich sprawach orzeczeń zapadłych za granicą (art. 1146 § 1 pkt 2 k.p.c.), o czym będzie mowa w dalszej części. Nierzadko dochodzi do tego np. w państwie ojczystym albo poprzedniego zamieszkania, w których normy jurysdykcyjne mogą przewidywać właśnie takie podstawy międzynarodowej właściwości sądów.

Warto też zauważyć, że drogą nowelizacji w 2009 r. w art. 1107 § 3 k.p.c. poszerzono możliwości wydawania zarządzeń w sprawie, która „wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym lub jeżeli zachodzi pilna potrzeba udzielenia ochrony cudzoziemcowi, który przebywa w Rzeczypospolitej Polskiej”. Brak jest podobnego rozwiązania w art. 1106¹ k.p.c. odnośnie do ubezwłasnowolnienia, mimo że – jak się wydaje – mogłoby być przydatne w niektórych sytuacjach dotyczących

³⁵ Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (wersja przekształcona) (Dz.Urz. UE L 178 z 2.07.2019 r., s. 1). Artykuł 5 stanowi: „Bez uszczerbku dla art. 3 sąd państwa członkowskiego, który wydał orzeczenie o separacji, ma również jurysdykcję w sprawie zmiany tego orzeczenia o separacji na orzeczenie rozwodowe, jeżeli jest to przewidziane w prawie tego państwa członkowskiego”.

³⁶ Tak J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, s. 226.

³⁷ Zgodnie z art. 558 § 2 k.p.c. sąd, który oddalił wniosek o ubezwłasnowolnienie, zawiadamia sąd opiekuńczy o potrzebie ustanowienia kuratora dla osoby niepełnosprawnej (art. 183 § 1 k.r.o. i art. 600 § 2 k.p.c.).

³⁸ Wydaje się, że w niektórych sytuacjach bardziej uzasadnione (w szczególności ze względu na bliskość sądu oraz świadków i instytucji dysponujących dowodami w sprawie) może okazać się postępowanie przed sądem zagranicznym, np. odnośnie do osób zamieszkałych za granicą lub mających tam majątek. Dodatkowo, w świetle znowelizowanego art. 600 k.p.c. z dniem 15.02.2024 r. (ustawą z 28.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw [Dz.U. z 2023 r. poz. 1606]), czynności, jakie co do zasady muszą być przez sąd obligatoryjnie podjęte, będą znacznie sprawniej przeprowadzone przez sąd obcy.

ubezważnowolnienia częściowego o tymczasowym charakterze. Wyjściem z takiej sytuacji (i podobnych, np. w sprawie o uchylenie lub zmianę ubezważnowolnienia orzeczonego wobec cudzoziemca, który obecnie nie przebywa w Polsce) może być też zastosowanie koncepcji jurysdykcji koniecznej (art. 1099¹ k.p.c.).

Podobnie jak w regulacji dotyczącej ubezważnowolnienia jurysdykcja krajowa w sprawach opiekuńczych obejmuje obywatela polskiego, który zamieszkuje za granicą. W doktrynie zauważono, że niekiedy sprawowanie władzy opiekuńczej przez polskie sądy w sprawach obywateli polskich mieszkających za granicą jest nierealne, a także może być niecelowe³⁹. W niektórych sytuacjach postępowanie opiekuńcze powinno być wyrazem szybkiego i skutecznego działania, np. w przypadku nagłym. Zapewnienie takiego szybkiego i skutecznego działania nie będzie jednak możliwe w wypadku, gdy osoba, dla której ma być ustanowiona opieka lub kuratela, zamieszkuje za granicą. Zarazem trafnie podkreślono, że sąd polski może uznać, że do rozpoznania sprawy bardziej właściwy jest sąd innego państwa, jednak może odmówić rozpoznania sprawy (na kształt anglosaskiej doktryny *forum non conveniens*)⁴⁰. Warto zauważyć, że w państwach, w których obowiązuje ta sama umowa międzynarodowa (o czym na końcu niniejszego opracowania – pod kątem przyszłego stanu normatywnego), podobny dylemat nie powstaje. Umowa międzynarodowa (lub rozporządzenie unijne) zawiera bowiem postanowienia, które w obu państwach (wzajemnie) regulują możliwość przekazania i przyjęcia sprawy oraz inne formy współpracy międzypaństwowej.

W doktrynie zauważa się również, że jurysdykcja oparta na obywatelstwie polskim obejmuje też sprawy majątku położonego za granicą, co może rodzić niedogodności. Zarząd majątkiem znajdującym się za granicą sprawowany przez osobę niemającą miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu w tym państwie z reguły będzie nieskuteczny. A ustanowienie przez sąd polski kuratorem osoby zamieszkałej w państwie, w którym znajduje się majątek, nie musi być uznawane w tym państwie. Poza tym sprawowanie przez polski sąd opiekuńczy nadzoru nad kuratelą wykonywaną za granicą jest utrudnione. Stąd w niektórych sytuacjach międzynarodowych, które mieszczą się w jurysdykcji sądów polskich oraz spełniają generalne przesłanki materialnoprawne, ustanowienie kurateli może być niekiedy niecelowe. Na przykład sąd opiekuńczy, ustanawiając kuratora dla osoby ubezważnowolnionej częściowo (art. 181 § 1 k.r.o.), może uczynić to w zakresie reprezentacji tej osoby, ale bez powierzenia kuratorowi zarządu majątkiem, z tego powodu, że sąd zagraniczny ustanowił już kuratora do zarządu majątkiem znajdującym się w tym państwie. Sąd może nie ustanawiać kuratora w trybie art. 182 k.r.o. dla dziecka poczętego, lecz jeszcze nienarodzonego, jeżeli za granicą został już ustanowiony kurator dla strzeżenia przyszłych praw dziecka do majątku znajdującego się w tym państwie. Podobnie sąd może w trybie art. 184 k.r.o. odstąpić od ustanowienia kuratora dla osoby nieobecnej, jeżeli w państwie położenia majątku został już wyznaczony taki kurator⁴¹. Takie podejście, tj. niewykonywa-

³⁹ Zob. K. Lipiński, *Kompetencja...*, s. 72.

⁴⁰ Zob. A. Hrycaj, [w:] *Kodeks...*, t. 5, *Artykuły...*, s. 158.

⁴¹ Tak J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, s. 226–227.

nie jurysdykcji w takich specyficznych stanach faktycznych, uznać trzeba za uzasadnione dobrem osoby dorosłej. Swoiste „mnożenie bytów”, do którego doszłoby w razie ustanowienia w Polsce drugiego kuratora w sytuacji uznania zagranicznego orzeczenia, rodziłoby niepotrzebne komplikacje i utrudniałoby osiągnięcie celów, jakimi są ochrona osoby dorosłej oraz ochrona stron obrotu prawnego z jej udziałem. Jest to też spójne z obecnym kodeksowym uwzględnianiem zagranicznej zawisłości sprawy oraz brakiem orzekania merytorycznego po uznaniu zagranicznego orzeczenia. Nie jest natomiast spójne ujęcie kodeksowe, w którym odnośnie do ubezwłasnowolnienia oraz ustanowienia opieki różnie uregulowano zakres jurysdykcji wyłącznej. Wydaje się, że – wobec podobieństw teoretycznych i względów życiowych – oba rozwiązania jurysdykcyjne powinny raczej współpracować.

3. Wskazanie prawa właściwego

3.1. Ewolucja prawa

Ujednoczenie norm kolizyjnych nastąpiło w Polsce z dniem 13.11.1926 r., wraz z wejściem w życie p.p.m. z 1926 r.⁴² Z tym samym dniem weszło w życie Prawo prywatne międzydzielnicowe⁴³, potrzebne ze względu na ówczesną niejednorodność prawa materialnego na terytorium Polski. Przepisy „ustawy międzynarodowej” określały, które sprawy podlegają prawu obowiązującemu w Polsce, a przepisy „ustawy międzydzielnicowej” wskazywały konkretny obszar prawny. Opieka i podobne instytucje mieściły się w zakresie jej art. 24–26, z których wynikała złożona norma kolizyjna. W doktrynie podkreślano, że statut opieki nie obejmuje – niekiedy określanej jako „ochronna” lub „opiekuńcza” – ingerencji władzy opiekuńczej w sprawowanie władzy rodzicielskiej ani zagadnień ewentualnego obowiązku współdziałania rodziców z taką władzą⁴⁴. Tym samym w jego zakresie pozostawały sprawy osób dorosłych.

Krajowe ustawy z 1926 r. przewidywały przy tym nie tylko wskazanie prawa właściwego, ale i – odnośnie do niektórych spraw – również jurysdykcję (np. władz ojczystych osoby potrzebującej opieki, kurateli, pomocnika, doradcy sądowego)⁴⁵. W świetle art. 24 p.p.m. z 1926 r. – regulującego łącznie jurysdykcję krajową i prawo

⁴² Zob. B. Gneta, *Geneza polskich ustaw o prawie prywatnym międzynarodowym*, [w:] *Regnare, gubernare, administrare. Prawo i władza na przestrzeni wieków*, red. S. Grodziski, A. Dziadzio, Kraków 2012, s. 247–250.

⁴³ Ustawa z 2.08.1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych (Prawo prywatne międzydzielnicowe) (Dz.U. z 1926 r. Nr 101, poz. 580).

⁴⁴ Zob. K. Przybyłowski, *Polskie prawo prywatne międzynarodowe*, Lwów 1935, s. 175–178; F. Zoll, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Warszawa 1948, s. 85.

⁴⁵ Zob. *Protokoły obrad Sekcji prawa cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej RP*, „Czasopismo Prawa i Administracji” 1920/9–12, s. 121–123. Przewidziano też, że „polskie władze opiekuńcze mogą powierzyć władzom obcego państwa opiekę nad obywatelem polskim, mieszkającym lub posiadającym majątek w obcym państwie, wszakże tylko o tyle, o ile obywatel polski ma tam zapewnioną dostateczną opiekę osobistą lub majątkową”. Z powodu zbytnej szczegółowości przepis spotkał się z krytyką Michała Rostworowskiego, który stwierdził, że taka treść „raczej wypełnić by mogła instrukcję dla ministerstwa spraw zagranicznych, w jakich warunkach mogłoby podpisać układ międzynarodowy dotyczący powierzenia takiej funkcji państwu obcemu”. Zob. M. Rostworowski, *Projekty ustaw o zbiegu ustawodawstwa cywilnych w prawnym obrocie międzynarodowym i w obrocie wewnętrznym*, Kraków 1920, s. 34.

właściwe – dla opieki i podobnych instytucji właściwe było prawo i władze ojczyste osoby potrzebującej pieczy prawnej (opieki, kurateli, pomocnika, doradcy sądowego)⁴⁶. Zgodnie z art. 25 p.p.m. z 1926 r. – dotyczącego nie tyle zagadnień kolizyjnych, ile międzynarodowej współpracy – polskie władze opiekuńcze mogły powierzyć władzom obcego państwa opiekę nad obywatelem polskim, mieszkającym lub posiadającym majątek w obcym państwie, o ile obywatel polski ma w nim zapewnioną dostateczną opiekę. Regulację jurysdykcji krajowej uzupełniał art. 26 p.p.m. z 1926 r., zgodnie z którym „dla cudzoziemców, potrzebujących opieki, a zamieszkałych lub posiadających majątek w Polsce, władza polska wyda według własnych praw wszelkie potrzebne zarządzenia opiekuńcze stałe lub czasowe, o ile tego władza obcego państwa nie czyni w dostatecznej mierze. Powody i terminy ustanowienia i zniesienia opieki ocenia się według ustawy ojczystej cudzoziemca”. W art. 27 p.p.m. z 1926 r. dodano, że powyższe reguły kolizyjne nie mają zastosowania „do kurateli (opieki) dla spraw poszczególnych”. Trzeba jednak mieć na względzie, że na tle p.p.m. z 1926 r. w doktrynie prezentowano pogląd, że ubezłasnowolnienie nie mieści się w zakresie tej normy, ale w zakresie statutu zdolności (art. 1)⁴⁷, przy czym w obu normach pierwszorzędne znaczenie dla wyznaczenia prawa właściwego ma obywatelstwo.

Kolejna ustawa kolizyjna została uchwalona w 1965 r.⁴⁸ i weszła w życie z dniem 1.07.1966 r. Brak było w niej przepisu, który literalnie mówiłby o „ubezłasnowolnieniu” bądź podobnym środku prawnym. Natomiast sprawy opieki nad osobą dorosłą znalazły się w zakresie – osobnej od dotyczącej zdolności – regulacji zawartej w części VII ustawy pt. „Opieka”. Na tle p.p.m. z 1965 r. prezentowane było w doktrynie (i jest prezentowane nadal) stanowisko, że ubezłasnowolnienie mieści się w zakresie zastosowania (i wskazania) normy dotyczącej zdolności (art. 9). Odnotować trzeba też pogląd, że kwestię ubezłasnowolnienia należy zaliczyć do zakresu zastosowania art. 23 p.p.m. z 1965 r., mówiącego o opiece i kurateli, tj. o statucie łącznym dla obu tych powiązanych ze sobą instytucji prawa materialnego⁴⁹.

⁴⁶ Z. Cybichowski, *Prawo międzynarodowe publiczne i prywatne*, Warszawa 1935, s. 395 – takie rozwiązanie odnośnie do dziecka autor uzasadnił słowami: „Opieka ma zastąpić brak władzy rodzicielskiej lub ojcowskiej i dlatego podlega temu samemu prawu, to jest prawu ojczystemu, lecz czy prawu opiekuna, jak władza rodzicielska – prawu ojca? Opiekuna na równi z ojcem mieć nie można. Ojca łączą z dzieckiem ściśle więzy rodzinne, gdy opiekun może być osobą obcą, a nawet cudzoziemcem. Rządzić powinno prawo ojczyste dziecka”. Tym bardziej należałoby ten pogląd odnieść do osoby dorosłej, która nie podlega władzy rodzicielskiej (ojcowskiej).

⁴⁷ Zob. W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Warszawa 1961, s. 72; B. Walaszek, M. Sośniak, *Prawo międzynarodowe prywatne*, Wrocław 1963, s. 128; E. Wengerek, [w:] J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne*, Warszawa 1962, s. 94.

⁴⁸ Ustawa z 12.11.1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 1965 r. Nr 46, poz. 290 ze zm.) – dalej p.p.m. z 1965 r. Projekty z 1963 r. oraz z prac parlamentarnych w 1964 oraz 1965 r. omówiono w publikacjach: K. Przybyłowski, *Kodyfikacyjne zagadnienia polskiego prawa międzynarodowego prywatnego*, „Studia Cywilistyczne” 1964/5, s. 3–10; K. Przybyłowski, *Nowe polskie unormowanie problematyki kolizyjnej prawa prywatnego międzynarodowego*, „Studia Cywilistyczne” 1966/8, s. 3–14.

⁴⁹ Zob. M. Pazdan, *Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 1967, s. 88.

Ustawa ta została zastąpiona przez Prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r., w którego części szczegółowej znalazły się dwa osobne przepisy (art. 13 i art. 60) dotyczące poszczególnych aspektów omawianej problematyki. W projekcie p.p.m. z 2011 r.⁵⁰ zawarto odrębny przepis dotyczący ubezwłasnowolnienia, mimo że na tle p.p.m. z 1965 r. zaliczano je w doktrynie do statutu zdolności. Nie zamieszczono natomiast przepisu dotyczącego ustanowienia opieki⁵¹. Przepis o opiece (jak również brak takowego) miałby znaczenie dla omawianych spraw dotyczących dorosłych. Jego brak rodził odnośnie do tej grupy osób trudności większe niż odnośnie do spraw dzieci, co do których można by ewentualnie odpowiednio stosować inne przepisy projektu ustawy (np. o „stosowaniu innych środków służących ochronie dziecka”). W finalnej wersji ustawy brak ten został wypełniony właśnie w art. 60 p.p.m.

W toku prac nad nową ustawą kolizyjną z 2011 r. widoczne bywało rozróżnienie opieki nad dzieckiem oraz osobą dorosłą. Planowano odejście od p.p.m. z 1965 r., bazującej w zakresie spraw dziecka – podobnie jak w sprawach opieki nad dorosłym – na łączniku obywatelstwa. Ale – jak się wydaje – nie zmierzano do całkowitej rezygnacji właściwości prawa ojczystego, w szczególności odnośnie do opieki nad osobą dorosłą. W projekcie z 2006 r.⁵² normę dotyczącą władzy rodzicielskiej nietypowo zamieszczono przy regulacji statutu personalnego, a nie w części dotyczącej spraw ze stosunków między rodzicami i dzieckiem⁵³. Podobne postanowienia zawierały art. 14 i 53–54 kolejnego projektu z 2008 r., z tym że zamiast pojęcia „zwyczajny” pobyt użyto terminu „zwykły” oraz pominięto przepis dotyczący legitymacji dziecka. W uzasadnieniu podkreślono, że rozwiązanie projektowane w art. 14 „ułatwi naszemu sądowi zastosowanie środków służących do ochrony osoby niemającej pełnej zdolności do czynności prawnych lub ochrony jej majątku, gdy osoba taka (będąca cudzoziemcem) przebywa w Polsce”⁵⁴.

⁵⁰ Rządowy projekt ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe, druk sejmowy nr 1277, Sejm VI kadencji, www.orka.sejm.gov.pl (dostęp: 9.09.2024 r.) – dalej projekt p.p.m.

⁵¹ Zob. A. Mączyński, *Stosunki rodzinne w projekcie nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*, [w:] *Z zagadnień prawa rodzinnego i rejestracji stanu cywilnego*, red. H. Cioch, P. Kasprzyk, Lublin 2007, s. 95; A. Mączyński, *Przeciwko potrzebie uchwalenia nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe*, „Zeszyty Prawnicze” 2009/1, s. 20.

⁵² Projekt z 9.10.2006 r., ogłoszony w „Problemach Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2007/1, s. 115–131.

⁵³ Zgodnie z art. 14 „§ 1. Wykonywanie władzy rodzicielskiej albo opieki wobec osoby nie mającej pełnej zdolności do czynności prawnych oraz stosowanie innych środków służących do jej ochrony lub ochrony jej majątku podlegają prawu państwa, na którego terytorium osoba ta ma swój zwyczajny pobyt w chwili, gdy uprawnienia z tytułu władzy rodzicielskiej albo opieki są wykonywane lub gdy zachodzi potrzeba zastosowania odpowiedniego środka ochronnego. § 2. Jeżeli zastosowanie środków ochronnych przewidzianych w prawie obcym wskazanym w przepisie ust. 1 jest w Polsce niemożliwe lub wysoce utrudnione, sąd polski stosuje w tym zakresie prawo polskie”. W rozdziale 14 pt. „Stosunki między rodzicami a dzieckiem” zamieszczono natomiast art. 56 § 1, który przewidywał właściwość prawa ojczystego dla stosunków osobistych i majątkowych między rodzicami a dzieckiem. M. Pazdan, *O potrzebie uchwalenia nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe*, „Zeszyty Prawnicze” 2009/1, s. 40. Brzmienie tego przepisu tłumaczono potrzebą harmonizacji z art. 1107 k.p.c. po nowelizacji z 2009 r. Zakresy zastosowania obu przepisów jednak się nie pokrywają.

⁵⁴ Zob. s. 13 uzasadnienia projektu p.p.m.

Finalnie omawiane zagadnienia, które na tle konwencji haskiej z 1905 r. (jak też na gruncie kolejnej konwencji haskiej oraz projektów unijnych, omawianych na końcu opracowania) są treścią jednego pojęcia „środka ochrony” i jednej normy, w prawie krajowym są kolizyjnie (i jurysdykcyjnie, o czym była mowa) regulowane osobno. Taka redakcja art. 13 p.p.m. (ubezważnowolnienie) i art. 60 p.p.m. (opieka) z jednej strony nie wpisuje się w obecną tendencję do łącznego ujmowania (też w międzynarodowym postępowaniu cywilnym), która widoczna jest także odnośnie do „środków ochrony” dzieci (w Konwencji o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci⁵⁵ i – wzorowanych na niej – rozporządzeniach „Bruksela II”). Z drugiej strony ma stanowić rozwiązanie problemów kwalifikacyjnych (w tym z rozgraniczeniem statutu zdolności) na tle poprzednich ustaw, o których była mowa⁵⁶.

3.2. Wskazanie prawa właściwego dla ubezważnowolnienia i opieki lub podobnych środków na tle p.p.m. z 2011 r.

Obecnie w Polsce kluczowe znaczenie dla określenia prawa właściwego w tytułowych sprawach mają art. 13 p.p.m.⁵⁷, mówiący o ubezważnowolnieniu, a odnośnie do opieki – art. 60 i 62 p.p.m.⁵⁸:

„Art. 13. 1. Ubezważnowolnienie podlega prawu ojczystemu osoby fizycznej, której ono dotyczy. 2. Jeżeli o ubezważnowolnieniu cudzoziemca orzeka sąd polski, stosuje się prawo polskie”.

„Art. 60. 1. Ustanowienie opieki albo kurateli lub innych środków ochronnych dla osoby pełnoletniej podlega prawu ojczystemu tej osoby. 2. Jeżeli sąd polski orzeka o środkach, o których mowa w ust. 1, w stosunku do cudzoziemca mającego miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, stosuje się prawo polskie. 3. Wykonywanie środków, o których mowa w ust. 1, podlega prawu państwa, na którego terytorium ma miejsce zwykłego pobytu osoba, której te środki dotyczą. 4. W przypadkach, o których mowa w art. 1107 § 2 i 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (...), stosuje się prawo polskie. To samo dotyczy wykonywania orzeczonych środków”.

⁵⁵ Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze 19.10.1996 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 172, poz. 1158) – dalej konwencja haska z 1996 r.

⁵⁶ Zob. też A. Mączyński, *Statut personalny osób fizycznych. Refleksje de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Leges sapere. Studia i prace dedykowane profesorowi Januszowi Sondłowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, red. W. Uruszczak, P. Świącicka, A. Kremer, Kraków 2008, s. 324; A. Mączyński, *Polskie prawo prywatne międzynarodowe u progu XXI*, [w:] *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, red. W. Czapliński, Warszawa 2006, s. 573.

⁵⁷ Zob. więcej: M. Pilich, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Warszawa 2017, s. 295 i n.; A. Kozioł, K. Sznajder-Peroń, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Warszawa 2018, s. 190 i n.

⁵⁸ Zob. więcej: N. Rycko, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Warszawa 2017, s. 921 i n.; A. Kozioł, P. Twardoch, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Warszawa 2018, s. 525 i n.

„Art. 62. Dla kurateli do załatwienia poszczególnej sprawy stosuje się prawo państwa, któremu sprawa ta podlega”.

Takie ujęcie pogłębia różnicę między prawem krajowym a konwencją haską z 1905 r. (oraz – omawianymi na końcu – kolejną konwencją haską, dotyczącą międzynarodowej ochrony dorosłych⁵⁹, i projektem rozporządzenia unijnego z 2023 r.), w której posłużono się jednym szerszym pojęciem „środka ochrony”, a osobno uregulowano tylko podzakres „wykonywania” środka ochrony (np. działanie opiekuna).

Obecnie o ubezwłasnowolnieniu – po raz pierwszy w historii polskiego ustawodawstwa kolizyjnego – jest mowa w art. 13 p.p.m. Ustęp 1 przewiduje łącznik obywatelstwa, zaś ust. 2 mówi o stosowaniu własnego prawa przez sąd polski. To drugie rozwiązanie (właściwość *legis fori*), kreowane *de facto* przez pośrednią rolę norm jurysdykcyjnych dla określenia prawa właściwego (nie tylko na podstawie obywatelstwa), wyprze w praktyce stosowanie rozwiązania opisanego jako pierwsze.

Natomiast art. 60 p.p.m., odnoszący się do „opieki albo kurateli lub innych środków ochronnych”, nie jest – podobną do art. 13 p.p.m. – zupełną „nowością” w przepisach krajowych. Stanowi on rozbudowaną wersję poprzednich przepisów p.p.m. z 1926 r. oraz 1965 r., z tym że jego zastosowanie – wobec priorytetu konwencji haskiej z 1996 r. w sprawach dzieci – jest ograniczone do spraw osób dorosłych. Artykuł 60 p.p.m. statuuje kilka norm kolizyjnych, ponieważ dla podzakresów spraw przewidziano w nim różne sposoby wskazania prawa właściwego, w tym ujęcie łącznika. *Prima facie* kluczowe znaczenie ma łącznik obywatelstwa osoby dorosłej (podopiecznego), czyli okoliczność przewidziana również jako wyznacznik prawa właściwego dla zdolności (art. 11 p.p.m.) oraz ubezwłasnowolnienia (art. 13 p.p.m.). Jednak – na tle art. 60 ust. 2 p.p.m. – w razie orzekania przez sąd polski, co stanowi zasadniczy punkt odniesienia przy stosowaniu norm kolizyjnych danego państwa, „w stosunku do cudzoziemca mającego miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, stosuje się prawo polskie”. Ponadto – w świetle art. 60 ust. 4 p.p.m. – „w przypadkach, o których mowa w art. 1107 § 2 i 3 k.p.c. (...) stosuje się prawo polskie”.

Mając na względzie materialne prawo sądu, jak też zakres konwencji haskiej z 1996 r., trzeba przyjąć, że ten przepis ma zastosowanie do spraw osób, które ukończyły 18 lat⁶⁰. W ust. 3 i 4 wyróżniono przy tym „wykonywanie” szeroko rozumianych środków ochronnych⁶¹. Ma to znaczenie dla szczególnego rozwiązania kolizyjnego, też z perspektywy międzyczasowej⁶².

⁵⁹ *Convention on the International Protection of Adults, concluded 13 January 2000*, <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=71> (dostęp: 9.09.2024 r.) – dalej konwencja haska z 2000 r.

⁶⁰ Zob. N. Rycko, [w:] *Prawo...*, s. 921 i n.

⁶¹ Zob. więcej A. Kozioł, P. Twardoch, [w:] *Prawo...*, s. 527 i n.

⁶² Przyjmuje się, że regulacja p.p.m. z 2011 r. dotycząca wykonywania środków ochronnych ma zastosowanie (po wejściu w życie nowej ustawy) też do środków ochronnych, które zostały ustanowione wcześniej. Zob. M. Kloda, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20C, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2014, s. 803.

Warto zwrócić uwagę na kluczowe (także dla tego zakresu spraw) znaczenie prawa sądu (*lex fori*), ponieważ na gruncie art. 60 p.p.m. – podobnie jak na tle, zgrabniej ujętego, art. 13 p.p.m. – stosuje się prawo polskie, jeżeli orzeka sąd polski. *De facto* dla opieki albo kurateli lub innych środków ochronnych właściwe jest więc własne prawo sądu (k.c. i k.r.o.), ponieważ z reguły proceduralnych (art. 1107 § 1 k.p.c.) wynika, że sąd polski co do zasady orzeka w sprawie osoby dorosłej będącej polskim obywatelem (w stosunku do którego polskie prawo jako ojczyste wyznacza art. 60 ust. 1 p.p.m.) albo mającej w Polsce miejsce zamieszkania lub zwykły pobyt (o którym z kolei mowa w art. 60 ust. 2 p.p.m.). Natomiast o pozostałych sytuacjach orzekania przez sąd polski, które przewidziano w art. 1107 § 2 i 3 k.p.c. i które wyczerpują przypadki polskiej jurysdykcji, jest mowa w art. 60 ust. 4 p.p.m. Również wskazuje się jako właściwe prawo polskie. Wydaje się, że taka – niepotrzebnie rozbudowana – struktura art. 60 p.p.m. wynika z tego, że w toku prac nad projektem p.p.m. z 2011 r. ujęto ust. 2 w sposób odnoszący się do ówczesnego brzmienia art. 1107 k.p.c.⁶³ Zdecydowanie klarowniejsze oraz konsekwentne w stosunku do pozostałych postanowień p.p.m. byłoby ujęcie ust. 2 i 4 łącznie oraz w brzmieniu podobnym do art. 13 ust. 2 i art. 14 ust. 2 p.p.m.⁶⁴

W dalszej części art. 60 p.p.m. inaczej, kolizyjnie uregulowano „wykonywanie środków opiekuńczych”, ponieważ podlega ono prawu państwa, na którego terytorium miejsce zwykłego pobytu ma osoba, której te środki dotyczą (ust. 3). Wydaje się, że ustawodawca zainspirował się brzmieniem konwencji haskich, w tym z lat 1996 i 2000, w których zostało przewidziane do wykonania takie osobne uregulowanie

⁶³ Artykuł 1107 k.p.c. został drogą nowelizacji k.p.c. z 2009 r. rozbudowany, co oznaczało, że projektowany art. 60 ust. 2 p.p.m. „przesłał” obejmować sprawy inne niż dotyczące cudzoziemca mieszkającego w Polsce. Dodane przepisy przewidują jurysdykcję sądów polskich do orzekania w razie potrzeby co do położonego w Polsce „majątku cudzoziemca mającego miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu za granicą, jeżeli okaże się to konieczne w interesie tego cudzoziemca” (§ 2) oraz w przypadkach innych niż wymienione w art. 1107 § 1 i 2 k.p.c., „jeżeli sprawa wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym lub jeżeli zachodzi pilna potrzeba udzielenia ochrony cudzoziemcowi, który przebywa w Rzeczypospolitej Polskiej, mającemu miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu za granicą” (§ 3). Ponieważ te sytuacje jurysdykcyjne nie zostały przewidziane w ust. 2 projektu przepisu kolizyjnego o opiece, trzeba przyjąć, że pozostawały w zakresie zastosowania ust. 1, w którym posłużono się łącznikiem obywatelstwa. To oznaczało wskazanie obcego prawa właściwego, ponieważ sprawy te – w tym odnoszące się do majątku położonego w Polsce – dotyczyłyby z istoty cudzoziemców. Pod koniec – trwających kilka lat – prac nad p.p.m. z 2011 r. uwzględniono jednak zmianę art. 1107 k.p.c. w 2009 r. i dodano do przepisu kolizyjnego właśnie ust. 4, który objął pozostałe (względem jego ust. 1 i 2) sytuacje orzekania w sprawie dorosłego przez sąd polski. Ponadto przewidziano w nim, że w tych specyficznych sytuacjach jurysdykcyjnych również prawu polskiemu podlega wykonanie orzeczonych środków opiekuńczych, mimo że ten podzakres – co do zasady – podlega zgodnie z art. 60 ust. 3 p.p.m. prawu państwa wykonania.

⁶⁴ N. Rycko, [w:] *Prawo...*, s. 921 i n., pkt 9. Autor zauważa, że z zestawienia art. 60 ust. 1 i 2 p.p.m. i art. 1107 § 1 k.p.c. wynika, iż sąd polski ma jurysdykcję do ustanowienia opieki lub kurateli dla cudzoziemca wyłącznie w sytuacjach objętych szczególną normą kolizyjną, w której przewidziano nakaz zastosowania prawa polskiego. Podkreśla, że w sprawie cudzoziemca mającego miejsce zamieszkania w Polsce podstawą ustalenia prawa właściwego jest art. 60 ust. 2 p.p.m., a w odniesieniu do innych cudzoziemców – *prima facie* art. 60 ust. 1 p.p.m., ale według przepisów art. 1107 k.p.c. nie zostanie ona nigdy zastosowana ze względu na brak jurysdykcji krajowej polskich sądów. W związku z powyższym autor ten wyraża wątpliwość co do celowości treści art. 60 ust. 1 i 2 p.p.m. zamiast jednostronnej normy kolizyjnej, według której właściwe byłoby prawo polskie.

względem zasadniczego statutu (odpowiedzialności rodzicielskiej i ochrony dorosłego)⁶⁵. Ponieważ jest to norma uniwersalna, teoretycznie prowadzi do stosowania każdego prawa na świecie. Istotne w praktyce dla krajowych organów wymiaru sprawiedliwości są sytuacje wykonywania środków w kraju, które na tle tego rozwiązania podlegają prawu polskiemu. Wyłącznie taką – jednostronnie określoną właściwość prawa dla wykonywania – przewiduje art. 60 ust. 4 *in fine* p.p.m. w sytuacjach orzekania przez sąd polski w razie potrzeby co do położonego w Polsce majątku cudzoziemca mieszkającego za granicą oraz w każdym przypadku, jeżeli sprawa wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym lub jeżeli zachodzi pilna potrzeba udzielenia ochrony cudzoziemcowi przebywającemu w Polsce (art. 1107 § 2 i 3 k.p.c.). Takie rozwiązanie nie jest spójne z – powiązanymi ściślej z terytorium Polski – sprawami (polskich obywateli lub mieszkańców Polski), w których wykonywanie zarządzeń opiekuńczych jest objęte „niejednostronną” normą kolizyjną wynikającą z art. 60 ust. 3 p.p.m.

Natomiast w art. 62 p.p.m. przewidziano rozwiązanie szczególne „dla kurateli do załatwienia poszczególnej sprawy”, które stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 60 p.p.m. Kuratela *ad actum* nie podlega statutowi opieki, lecz jest niejako dokooptowana do głównej sprawy i prawa właściwego nią rządzącego (*lex causae*), w której ma wystąpić kurator z uwagi ścisły związek sprawy i organu ustanawiającego taką kuratelę oraz osoby dorosłej jej dotyczącej. Nikodem Rycko celnie zwraca uwagę, że zamiast typowej normy kolizyjnej ustawodawca nakazał stosowanie innego prawa, które należy ustalić na podstawie odrębnej normy kolizyjnej, miarodajnej w danym przypadku⁶⁶. Takie rozwiązanie, *de facto* oznaczające akcesyjne powiązanie takiej

⁶⁵ A. Kozioł, P. Twardoch, [w:] *Prawo...*, s. 525 i n. Autorki przyjmują, że na tle art. 60 ust. 3 p.p.m. może wystąpić problem nazywany konfliktem ruchomym. Stwierdzają, że powiązanie właściwości prawa dla wykonywania środków ochronnych z każdorazowym miejscem zwykłego pobytu osoby, której środki te dotyczą, może prowadzić do wystąpienia takiego konfliktu ruchomego. Podają przykład, w którym osoba dorosła zmienia miejsce zwykłego pobytu po ustanowieniu środka ochronnego, jednak przed wyczerpaniem możliwości wykonywania tego środka, co ma rodzić ryzyko, że po zmianie statutu środek ten nie będzie mógł być wykonywany. Proponują wówczas zabieg dostosowania i poszukiwanie w prawie miejsca aktualnego pobytu osoby dorosłej środka ochronnego najbardziej zbliżonego, aby ustanowiona ochrona mogła być wykonywana, ewentualnie ustanowienie przez sąd polski nowego środka ochronnego. Wydaje się, że przykład ten nie do końca odpowiada p.p.m. z 2011 r., w którym dodano – względem p.p.m. z 1965 r. – właśnie ust. 3 (który został założony w tym przykładzie), tj. łącznikiem miejsca aktualnego wykonania środka ochrony, a ponadto ustawa nie posługuje się łącznikiem zwykłego pobytu osoby dorosłej. Takie rozwiązanie w polskim stanie normatywnym dotyczy, w świetle konwencji haskiej z 1996 r., spraw dzieci. Odnosnie osób dorosłych znaczenie obecnego zwykłego pobytu wynika z konwencji haskiej z 2000 r., która jednak w Polsce nie obowiązuje.

⁶⁶ Zob. N. Rycko, [w:] *Prawo...*, s. 921 i n., pkt 22. Dyskusyjne może być stwierdzenie, że nie jest to równoznaczne z zaliczeniem kurateli do zakresu statutu regulującego dane zagadnienie, a kuratela do załatwienia poszczególnej sprawy podlega własnemu, „odrębnemu statutowi, jednak wskazanemu pośrednio przez nakaz zastosowania *legis causae*”. Wydaje się bowiem, że nie ma potrzeby teoretycznego mnożenia statutów. Autor nie akceptuje przy tym skutku, który by polegał na tym, żeby dopuszczalność wyboru prawa właściwego dla danej sprawy głównej skutkowałą możliwością wyboru statutu związanej z nią kurateli. Z takim podejściem należy się zgodzić, z tym że wynikać ono będzie z tego, iż kuratela zostaje dokooptowana np. do prawa, które zostało już wybrane. Wybór częściowy nie miałby uzasadnienia, skoro w omawianym przepisie jest mowa o dołączeniu kurateli do prawa rządzącego czynnością prawną (a nie wtórnym odłączeniu omawianego zakresu).

kurateli z prawem właściwym dla danej czynności, przy której okazji ustanawia się kuratelę, jest podobne do kolizyjnych rozwiązań dotyczących szczególnych, dodatkowych wymagań zdolności (art. 11 ust. 3 p.p.m.) oraz formy czynności prawnej (art. 24 p.p.m.). Jest ono z pewnością wygodne z perspektywy obrotu cywilnoprawnego (też osób trzecich w nim uczestniczących). Praktyczne trudności może wywoływać przy tym rozgraniczenie zastosowania art. 62 p.p.m. w sprawach doraźnej kurateli od spraw stałej kurateli, ponieważ oba rodzaje kurateli mogą mieć tę samą podstawę materialnoprawną (np. mówiącą o okolicznościach uzasadniających zarówno ustanowienie kuratora *ad casum*, jak i kuratora do załatwiania szeregu podobnych spraw) i być podobnie regulowane w przepisach procesowych.

3.3. Wątpliwości rodzące się na tle art. 13 i 60 p.p.m. z 2011 r.

Zasadniczą wątpliwość rodzi połączenie, na tle obu omawianych przepisów, rozwiązania polegającego na stwierdzeniu, że prawo polskie znajduje zastosowanie, kiedy orzeka sąd polski (art. 13 ust. 2 i art. 60 ust. 2 p.p.m.), oraz rozwiązania posługującego się łącznikiem obiektywnym (art. 13 ust. 1 i art. 60 ust. 1 p.p.m.), którego zakres zastosowania jest trudny do uchwycenia. Andrzej Mączyński podkreśla m.in., że skoro w świetle art. 13 ust. 2 p.p.m. sądy polskie w sprawie ubezważnowolnienia mają zawsze orzekać na podstawie prawa polskiego, to art. 13 ust. 1 nie ma praktycznego znaczenia⁶⁷. Mateusz Pilich w podobnym duchu akcentuje, że „jednostronna norma kolizyjna ust. 2 ma charakter dominujący na tle całokształtu regulacji”⁶⁸. Z tym poglądem trudno się nie zgodzić. Trzeba przy tym zwrócić uwagę, że – jak się wydaje – tej krytyki projektu ustawy nie można utożsamiać ze stanowiskiem o potrzebie pominięcia ust. 1 (co oznaczałoby stosowanie przez sąd polski własnego prawa), ale raczej o potrzebie pominięcia całego projektowanego przepisu dotyczącego ubezważnowolnienia (i podobnego dotyczącego stwierdzenia zgonu i uznania za zmarłego). To z kolei oznaczałoby zastosowanie dla tych spraw ogólnego postanowienia dotyczącego zdolności, przewidującego obywatelstwo danej osoby⁶⁹.

Agata Kozioł i Katarzyna Sznajder-Peroń zaprezentowały następnie stanowisko, że twierdzenie o braku praktycznego znaczenia art. 13 ust. 1 p.p.m. „wydaje się uzasadnione jedynie *prima facie*”⁷⁰. Jednak podają przy tym przykład zastosowania tego przepisu nie przez sąd polski, którego dotyczyło spostrzeżenie (co jest kluczowe), ale przez sąd obcy (czyli inną sytuację, a do tego wątpliwą). Mimo że sytuacja zastosowania przez sąd obcy polskiego prawa kolizyjnego (np. dla ewentualnego

⁶⁷ Zob. A. Mączyński, *Prawo właściwe dla ubezważnowolnienia i uznania za zmarłego*, [w:] *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, red. M. Pecyna, J. Pisuliński, M. Podrecka, Warszawa 2013, s. 729, 736.

⁶⁸ Zob. M. Pilich, [w:] *Prawo...*, s. 295.

⁶⁹ Taki postulat wynika z opinii zgłoszonej w toku prac legislacyjnych – zob. M. Pazdan, *Perypetie projektu ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym na końcowym etapie procesu legislacyjnego*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2011/8, s. 93–94; A. Mączyński, *Prawo...*, [w:] *Rozprawy...*, s. 736 (autor zarzuca rozwiązaniu w ust. 2 „niesymetryczność” oraz nadmierne faworyzowanie prawa polskiego).

⁷⁰ Zob. A. Kozioł, K. Sznajder-Peroń, [w:] *Prawo...*, nb 12.

uwzględnienia odesłania) niejako „wymyka się” spod problematyki zastosowania ustawy krajowej i perspektywy sądu polskiego, a ponadto – mając na względzie obecne tendencje w prawie kolizyjnym zmierzające do nieuwzględniania *renvoi* – wystąpi rzadko. Autorki stwierdzają, że „przepis ten zapobiega wówczas odesłaniu zwrotnemu, przeciwdziałając wyłączeniu właściwości prawa polskiego w sprawie dotyczącej polskiego obywatela rozpatrywanej przez sąd obcy”, oraz odwołują się do poglądu Maksymiliana Pazdana, wyrażonego – za głosami z czasów dyskusji nad p.p.m. z 1926 r. i 1965 r. – odnośnie do podobnie skonstruowanego art. 14 p.p.m., który dotyczy uznania za zmarłego oraz stwierdzenia zgonu i powiela rozwiązanie dla tego zakresu spraw przewidziane w art. 11 p.p.m. z 1965 r.⁷¹ Twierdzenie o znaczeniu art. 13 ust. 1 p.p.m. z 2011 r. w kontekście ust. 2 nie przekonuje (też odnośnie do podobnie skonstruowanego art. 14 p.p.m.) z przyczyn teoretycznych i praktycznych. Kwestia badania obcych norm kolizyjnych (np. polskich) przez sąd zagraniczny, który orzeka na podstawie norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych obowiązujących w danym państwie, stanowi bowiem zagadnienie, którego krajowy ustawodawca *de facto* nie może zakładać, a tym samym nawet pośrednio „regulować”. Jeżeli w sprawie orzekał będzie sąd obcy (tj. sprawujący jurysdykcję np. na podstawie obywatelstwa obcego lub zamieszkania w danym państwie osoby dorosłej), to stosował będzie własne normy kolizyjne. Nawet gdyby został spełniony warunek, że w części ogólnej zakładają one po pierwsze badanie obcych (tu: polskich) norm kolizyjnych w celu sprawdzenia odesłania, a po drugie, że przewidują skutek odesłania zwrotnego (czyli niejako powrót do właściwości prawa sądu), to ów cel „zapobiegania wówczas odesłaniu zwrotnemu” wydaje się dyskusyjny. Mogłoby to mieć miejsce, gdyby obce normy kolizyjne w części ogólnej wyrażały odesłanie zwrotne, a w części szczegółowej posługiwały się np. łącznikiem obywatelstwa prowadzącym – z uwagi na polskie obywatelstwo osoby dorosłej – do polskich przepisów, które z kolei posługiwałyby się łącznikiem miejsca zamieszkania, akurat *in concreto* znajdującego się w tym państwie. Ale tak nie jest, ponieważ polskie normy kolizyjne nie przewidują w omawianym zakresie łącznika zamieszkania. Natomiast w odwrotnym stanie faktycznym, w którym zagraniczne normy kolizyjne drogą łącznika zamieszkania „prowadzą” do Polski, a osoba dorosła jest obywatelem obcego państwa, to właśnie art. 13 ust. 1 p.p.m., w powiązaniu z zagranicznymi rozwiązaniami części ogólnej, „doprowadzi” do odesłania zwrotnego, a nie będzie mu zapobiegał. Ponadto w przypadku braku art. 13 ust. 1 p.p.m. z 2011 r. odesłanie zwrotne też by nie występowało, skoro art. 13 ust. 2 p.p.m. z 2011 r. mówi o orzekaniu przez sąd polski i – jednostronnie – o zastosowaniu prawa polskiego, a nie wyraża abstrakcyjnego łącznika, który teoretycznie mógłby być zlokalizowany w tym obcym państwie, ani nie przewiduje – dopuszczalnej na tle międzynarodowego prawa – wielostronnej formuły właściwości *legis fori*.

Podsumowując, powyższe wytłumaczenie sensu normatywnego art. 13 ust. 1 p.p.m. w sytuacji obowiązywania ust. 2 nie przekonuje – i z przyczyn praktycznych, i z przyczyn teoretycznych.

⁷¹ M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2017, s. 129.

Natomiast na tle rozbudowanego art. 60 p.p.m., który dotyczy opieki lub kurateli nad dorosłym, rodzą się dodatkowe problemy w sytuacji oparcia jurysdykcji przez sąd polski nie na art. 1107 k.p.c., ale na postanowieniach umów bilateralnych. Literalnie interpretując art. 60 ust. 4 p.p.m., w którym odniesiono się do art. 1107 k.p.c., można by dojść do wniosku, że prawo polskie nie jest właściwe w razie ich zastosowania (tj. wystąpienia sytuacji jurysdykcyjnej innej niż opisana w art. 60 ust. 2 p.p.m.). Taki wniosek nie wydaje się jednak uzasadniony, ponieważ prowadziłby do bezpodstawnego zróżnicowania sytuacji osób dorosłych, a także utrudnienia funkcjonowania sądów i innych organów. Jak się wydaje, drogą art. 60 ust. 4 p.p.m. ustawodawca – uzupełniając projekt ustawy – miał na celu całkowite „domknięcie” zastosowania prawa polskiego w każdej sytuacji orzekania przez sąd polski. Opisał to jednak – niefortunnie z perspektywy obowiązywania umów bilateralnych – poprzez odniesienie się do sytuacji wskazanych w art. 1107 k.p.c. po nowelizacji w 2009 r. W istocie rozwiązania k.p.c. – mimo niewysłowienia tej okoliczności – uwzględniono też przy redakcji art. 60 ust. 2 p.p.m.

Przyjęcie przez ustawodawcę dwóch podobnych, lecz niepokrywających się, norm kolizyjnych rodzi z natury problem rozgraniczenia statutów ubezważnowolnienia oraz opieki, czyli wynikających z art. 13 p.p.m. oraz art. 60 i 62 p.p.m. (przy czym te ostatnie w istocie przewidują kilka norm kolizyjnych, tj. zasadniczy statut opieki i kurateli oraz szczególne rozwiązania dla wykonywania środków opiekuńczych oraz kurateli *ad casum*). Ściśle powiązany jest też z nimi statut zdolności (wyznaczony przez art. 11 p.p.m.), o którym niżej.

Na przykład różnie w doktrynie kwalifikuje się konieczność (obowiązek) ustanowienia opiekuna prawnego w razie ograniczenia zdolności do czynności prawnych. W niektórych wypowiedziach zaliczany jest on do statutu ubezważnowolnienia, a w innych – do statutu opieki⁷². Taka różnica w podejściu najbardziej widoczna jest odnośnie do powstania opieki lub podobnej instytucji opiekuńczej z mocy prawa (np. jako konsekwencji ograniczenia zdolności do czynności prawnych w określonej sytuacji życiowej). Ten skutek przyporządkowuje się w doktrynie nie do statutu ubezważnowolnienia, lecz do statutu opieki, co rodzi jednak wątpliwości. Przykładowo Agata Kozioł i Paulina Twardoch prezentują stanowisko, że art. 60 p.p.m. rozciąga się na powstanie opieki lub dojście do głosu innego środka ochronnego *ex lege*⁷³. Argumentują to tym, że rozwiązanie przeciwne oznaczałoby, iż w odniesieniu do wymienionego wyżej zagadnienia mamy do czynienia z luką. Ponadto przemawia za tym wykładnia historyczna, ponieważ te sprawy były objęte hipotezą „poprzednika”, tj. art. 23 p.p.m. z 1965 r. Argumentacja ta jednak nie przekonuje, gdyż przeciwne stanowisko nie oznaczałoby luki, a wykładnia historyczna prowadzi do odmiennego wniosku, skoro w p.p.m. z 2011 r. względem ustawy z 1965 r. dodano właśnie omawiany art. 11 odnoszący się do – autonomicznie kwalifikowanego – ubezważnowolnienia.

⁷² Zob. A. Mączyński, *Statut...*, [w:] *Leges...*, s. 736–737.

⁷³ Np. A. Kozioł, P. Twardoch, [w:] *Prawo...*, s. 525 i n.

Pojawia się też kwestia rozgraniczenia skutków zasady *lex fori processualis*, tj. uwzględniania przez sądy i organy własnego prawa procesowego, od zakresu zastosowania norm kolizyjnych (a tym samym zastosowania materialnego prawa właściwego, w tym obcego). Na przykład w doktrynie rozróżnia się materialnoprawne uprawnienie do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie, które podlega statutowi (prawa materialnemu) wyznaczonemu przez miarodajną normę kolizyjną, oraz kwestię obligatoryjnych uczestników, które ma charakter procesowy i jako takie podlega prawu procesowemu sądu (*lex fori*)⁷⁴. Rozróżnienie to widoczne jest również na tle kurateli przewidzianej przez prawo materialne oraz kurateli procesowej, o której była mowa przy okazji norm jurysdykcyjnych. Odmienne jest podejście doktryny do ustanowienia doradcy tymczasowego w toku postępowania o ubezwłasnowolnienie w trybie art. 548–551 k.p.c. Można teoretycznie podawać argumenty za objęciem tej instytucji zasadą *lex fori processualis* z uwagi na związek tego środka z postępowaniem sądowym, którego prawidłowy rezultat środek ten ma zabezpieczać. W doktrynie podkreśla się, że kuratela prawa procesowego nie mieściła się w zakresie art. 23 p.p.m. z 1965 r. (co obecnie należy odnieść do art. 60 p.p.m.), ponieważ ustanowienie kuratora w postępowaniu cywilnym oraz jego prawa i obowiązki procesowe są regulowane normami procesowymi obowiązującymi w siedzibie sądu⁷⁵. Można też tę instytucję zaliczać do statutu wyznaczonego normami p.p.m. (np. statutu opieki), argumentując, że ustanowienie takiego doradcy wywołuje ściśle określone skutki materialnoprawne, służące ochronie osoby podlegającej ubezwłasnowolnieniu w obrocie z osobami trzecimi⁷⁶. Problem jest jednak akademicki, bo oba rozwiązania teoretyczne prowadzą w praktyce do zastosowania prawa polskiego.

3.4. Wskazanie prawa właściwego dla zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych na tle art. 11 p.p.m. – wzmianka

Zagadnienie zdolności (w tym zdolności prawnej i do czynności prawnych) nie jest zasadniczo regulowana omówionymi wyżej normami jurysdykcyjnymi i kolizyjnymi. W poprzednich ustawach kolizyjnych, o czym była mowa, przyjmowano najczęściej, że statut zdolności obejmował również kwestię ubezwłasnowolnienia. Jak już wspomniano, na tle p.p.m. z 1965 r. prezentowano w doktrynie stanowisko, zgodnie z którym ubezwłasnowolnienie mieści się w zakresie zastosowania (i wskazania) normy dotyczącej zdolności (art. 9). Pojawił się też pogląd, że ubezwłasnowolnienie powinno być objęte zakresem art. 23 p.p.m. z 1965 r., mówiącym o opiece i kurateli⁷⁷.

Zgodnie z art. 11 ust. 1 i 3 p.p.m. z 2011 r. zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych osoby fizycznej podlegają prawu ojczystemu danej osoby. Zastosowanie znajduje ponadto prawo, pod którego rządami jest czynność prawna (*lex causae*), jeżeli

⁷⁴ Zob. M. Pazdan, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2014, s. 614.

⁷⁵ Zob. W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Warszawa 1996, s. 221.

⁷⁶ Zob. M. Pilich, [w:] *Prawo...*, s. 297.

⁷⁷ Zob. M. Pazdan, *Zdolność...*, s. 88.

wynikają z niego szczególne wymagania w zakresie zdolności w odniesieniu do tej czynności prawnej (np. uznania ojcostwa lub przysposobienia)⁷⁸. Zarazem w p.p.m. z 2011 r. ubezważnowolnienia dotyczy osobny przepis, ale częściowo (kolizyjnie – bezpośrednio; a jurysdykcyjnie – pośrednio z uwagi na taką podstawę jurysdykcji) oparty też na łączniku obywatelstwa. To rozwiązanie wpisuje się w ogólną charakterystykę obecnego stanu prawnego, w którym dominujące znaczenie w sprawach osobowych i opiekuńczych osoby dorosłej ma jej obywatelstwo. Ponieważ okoliczność ta odgrywa rolę zarówno jako podstawa jurysdykcji, jak i łącznik kolizyjny, to w rezultacie sąd orzeka na podstawie własnego prawa. Do takiego efektu (*lex fori*) prowadzi również konwencja haska z 1905 r. (jak też nowa konwencja haska i projekt rozporządzenia unijnego, o których mowa w dalszej części, z tym że na ich tle jurysdykcja i prawo właściwe opierają się na zwykłym pobycie osoby dorosłej)⁷⁹.

W obecnym stanie normatywnym występuje zjawisko kolizyjnej fragmentaryzacji sytuacji życiowej, prowadzące w praktyce do zastosowania różnych praw właściwych dla kwestii częściowych. W zakresie art. 13 p.p.m., o czym była mowa, mieszczą się w szczególności przesłanki, rodzaje i – co do zasady – skutki ubezważnowolnienia. Na tym tle powstaje kwestia rozgraniczenia statutu ubezważnowolnienia oraz statutu zdolności (wyznaczanego przez art. 11 p.p.m.), w tym wpływ ubezważnowolnienia na zdolność do czynności prawnych. W doktrynie zalicza się go do statutu ubezważnowolnienia, ale już następstwa ograniczonej zdolności do czynności prawnych albo skutki pozbawienia zdolności do czynności prawnych z tytułu ubezważnowolnienia całkowitego poddaje się statutowi zdolności (personalnemu) ubezważnowolnionego. Trzeba mieć przy tym na względzie, że art. 11 ust. 3 p.p.m. stanowi o „zastosowaniu prawa, któremu czynność prawna podlega, jeżeli z tego prawa wynikają szczególne wymagania w zakresie zdolności w odniesieniu do tej czynności prawnej”. Wydaje się, że należy przez to rozumieć dodatkowe przesłanki zdolności, a nie poddanie całej tej problematyki innemu statutowi (*legis causae*) w razie dokonywania czynności prawnej, ponieważ oznaczałoby to – niezakładaną przez ustawodawcę – marginalizację zasady wyrażonej art. 11 ust. 1 p.p.m. W art. 11 ust. 3 p.p.m. jest mowa, że „Przepis ust. 1 nie wyłącza zastosowania prawa (...)”, a nie, że nie ma zastosowania do dokonywania czynności prawnej, a ponadto wskazuje na „szczególne wymagania w zakresie zdolności”, a nie na zdolność jako taką. Jednocześnie trzeba wziąć pod uwagę, że opieka lub kuratela nad osobą ubezważnowolnioną podlega statutowi wyznaczonemu osobno na podstawie art. 60 p.p.m. Wielość tych postanowień

⁷⁸ Zob. M. Pazdan, *Zdolność...*, s. 23, 84–85; J. Poczobut, *Osoby, pełnomocnictwo, czynności prawne i dawność w projekcie ustawy prawo prywatne międzynarodowe z września 2004 r. – wprowadzenie do dyskusji*, [w:] *Księga pamiątkowa dla uczczenia 70. urodzin Profesora Eugeniusza Piontka*, red. A. Łazowski, R. Ostrihansky, Kraków 2005, s. 691–694; A. Mączyński, *Statut...*, [w:] *Leges...*, s. 320–322.

⁷⁹ Odnośnie do skutków faktycznych sytuacji prawnej tożsamości jurysdykcji i prawa właściwego (*forum i ius*), m.in. dla sprawności postępowania, a tym samym skutecznej ochrony interesów stron, zob. M. Pilich, *Zasada obywatelstwa w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2015, s. 290. Ten sam autor (M. Pilich, [w:] *Pravo...*, s. 295) mówi na tle art. 13 p.p.m. o „paralelności (inaczej – równoległości albo współbieżności) jurysdykcji i prawa właściwego w postaci jednostronnej normy kolizyjnej, poddającej sprawy cudzoziemców prawu polskiemu, jeżeli sąd polski orzeka w sprawie cudzoziemca”.

kolizyjnych nie wywołuje skutku „rozdrobienia” sprawy na kilka praw właściwych, jeżeli w danym stanie faktycznym łącznikami kolizyjnymi będzie obywatelstwo osoby dorosłej. Inna sytuacja wystąpi w razie zastosowania przez sąd własnego prawa na gruncie art. 13 p.p.m. w sytuacji oparcia jurysdykcji w sprawie o ubezwłasnowolnienia na innej podstawie (np. zamieszkaniu). W tym miejscu należy się odwołać do ogólniejszego rozstrzygnięcia kwestii pierwotnej (wyjściowej), tj. przysługiwania pełnej zdolności do czynności prawnej (np. z uwagi na osiągnięcie wieku), która to zdolność miałaby zostać ograniczona (drogą ubezwłasnowolnienia lub podobnego zarządzenia opiekuńczego)⁸⁰.

Dodatkowe wymagania zdolności bycia opiekunem lub kuratorem (np. kryterium wiekowe) podlegają jednak prawu właściwemu dla ustanowienia opieki, a nie statutowi personalnemu samego opiekuna lub kuratora. Osobne zagadnienie stanowi okoliczność, że brak uprawnienia do działania w roli przedstawiciela ustawowego może zostać (np. zgodnie z art. 19 konwencji haskiej z 2000 r.) sanowany zastosowaniem prawa państwa, w którym znajdowały się osoby dokonujące danej czynności prawnej.

4. Zagraniczne rozstrzygnięcie dotyczące osoby dorosłej oraz opiekuna lub innej osoby wspierającej udział w obrocie prawnym – skuteczność w Polsce

4.1. Ewolucja prawa

Rozwój k.p.c. w zakresie międzynarodowego postępowania cywilnego został omówiony wyżej, przy okazji tematyki jurysdykcji krajowej. Odnośnie do problematyki skuteczności (uznania lub wykonania) zagranicznego orzeczenia w Polsce trzeba mieć dodatkowo na względzie, że z pierwotnej treści części trzeciej k.p.c. wynikało, iż omawiane sprawy w praktyce były rozpoznawane przez sądy polskie częściej, niż ma to obecnie miejsce w świetle części czwartej kodeksu po nowelizacji w 2009 r. Jest tak m.in. z uwagi na brak uwzględniania zawisłości sprawy za granicą jako negatywnej przesłanki merytorycznego sprawowania jurysdykcji oraz węższe ujęcie skuteczności zagranicznych orzeczeń w powiązaniu z szerszym zakresem jurysdykcji wyłącznej. Skuteczność zagranicznych orzeczeń sądowych uzależniono w art. 1145–1153 k.p.c. od ich uznania lub stwierdzenia wykonalności przez sąd polski. Wyjątkiem był opisany w art. 1145 § 2 k.p.c. wąski zakres niektórych spraw dotyczący cudzoziemców⁸¹. Zagraniczne orzeczenie o ubezwłasnowolnieniu cudzoziemca mieści się w tym zakresie, stąd nie wymagało uznania. Natomiast podobne orzeczenie dotyczące polskiego

⁸⁰ W doktrynie podkreśla się, że ocena takiej kwestii (*Erstfrage*) podlega prawu materialnemu wskazanemu normą kolizyjną *legis fori*. Zob. A. Mączyński, *Rozwód w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 1983, s. 51–52.

⁸¹ Nie wymagały uznania prawomocne orzeczenia sądu zagranicznego w sprawach niemajątkowych obywateli obcych, wydane przez sąd właściwy według ich prawa ojczyźnego, chyba że orzeczenie takie ma być podstawą zawarcia związku małżeńskiego albo stanowić podstawę wpisu w księdze stanu cywilnego, w księdze wieczystej lub innym rejestrze w Polsce.

obywatela nie mogło być uznane (podobnie jak dotyczące apatrydy mieszkającego w Polsce), ponieważ ówczesna treść art. 1106 k.p.c. statuowana była jurysdykcją wyłączną sądów polskich.

Warunkami skuteczności orzeczenia w Polsce, badanymi w postępowaniu delibacyjnym, były m.in.: wzajemność w państwie pochodzenia (art. 1146 *in initio* k.p.c.)⁸²; okoliczność, że „sprawa nie należy, według polskiego prawa lub umowy międzynarodowej, do wyłącznej jurysdykcji sądów polskich lub sądów państwa trzeciego” (pkt 2)⁸³; brak sprzeczności orzeczenia z podstawowymi zasadami polskiego porządku prawnego (pkt 5); okoliczność, iż „przy wydaniu orzeczenia w sprawie, w której należało zastosować prawo polskie, prawo to zostało zastosowane, chyba że zastosowane w sprawie obce prawo nie różni się w sposób istotny od prawa polskiego” (pkt 6)⁸⁴. To ostatnie rozwiązanie w sposób oczywisty wynika z funkcji tego postanowienia, jaką było doprowadzenie do tego, by wydane za granicą orzeczenia (na podstawie prawa wyznaczonego obcymi normami kolizyjnymi), które podlegają uznaniu (*res iudicata*), nie odbiegały znacząco od orzeczeń w takiej samej sprawie, które wydawane są przez sąd polski (po zastosowaniu norm kolizyjnych stosowanych w Polsce). Ponadto – dla stwierdzenia wykonalności – przesłankę stanowiło to, że ich wykonalność była przewidziana w umowie międzynarodowej (art. 1150 i 1153 k.p.c.). Ten ostatni warunek nie dotyczył orzeczeń sądu zagranicznego uwzględniającego roszczenia o alimenty w sprawach ze stosunków rodzinnych, pod warunkiem wzajemności. Z dniem 1.07.1996 r. warunek odnoszący się do umowy międzynarodowej został w ogóle zniesiony⁸⁵, co oznaczało szersze otwarcie na wykonywanie w Polsce zagranicznych orzeczeń też z państw, z którymi umowy bilateralne nie zostały zawarte. Dalsza liberalizacja nastąpiła w latach 90. XX w. i w pierwszej dekadzie XXI w.

Z dniem 1.07.2009 r. nastąpiła nowelizacja⁸⁶ części czwartej k.p.c., stanowiąca w istocie rekodyfikację międzynarodowego postępowania cywilnego, o czym w dalszej części. Wobec priorytetu prawa międzynarodowego i unijnego stosowanie przepisów krajowych w szeregu spraw cywilnych jest nieczęste, co jednak nie dotyczy

⁸² A. Mączyński, *Rozwód...*, s. 91–92. Autor podkreśla, że chodziło o wzajemność faktyczną, którą – zgodnie z pragmatycznym stanowiskiem doktryny – wystarczyło stwierdzić formalnie (a nie umowną, rozumianą jako obowiązywanie stosownej umowy międzynarodowej).

⁸³ Trzeba zaznaczyć, że zgodnie z art. 1146 § 3 k.p.c. przestrzeganie warunku wzajemności nie było wymagane „w sprawach należących według prawa polskiego do wyłącznej jurysdykcji państwa, skąd pochodzi orzeczenie”.

⁸⁴ Jerzy Jodłowski podkreśla, że właściwość prawa polskiego należało na tle tego postanowienia oceniać z perspektywy polskich norm kolizyjnych (tj. potencjalnej sytuacji, w której w danej sprawie orzekałby sąd polski), a nie z użyciem przepisów kolizyjnych państwa pochodzenia orzeczenia – J. Jodłowski, *Nowe przepisy k.p.c. z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*, Warszawa 1962, s. 37; J. Jodłowski, *Zastosowanie prawa polskiego jako przesłanka uznania orzeczenia sądu zagranicznego i zasada ekwiwalentności prawa*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Erciński, Warszawa 1985, s. 124–126.

⁸⁵ Artykuł 1 pkt 108 ustawy z 1.03.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 1996 r. Nr 43, poz. 189 ze zm.).

⁸⁶ Ustawa z 5.12.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1571).

przedmiotu konwencji haskiej z 2000 r. Nowa regulacja jest bardziej szczegółowa. Wydzielono w niej postanowienia dotyczące przeszkody procesowej immunitetu sądowego strony postępowania (art. 1111–1116 k.p.c.). Kluczowe znaczenie dla uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń mają art. 1145 i in. k.p.c. Znajdują one zastosowanie nie tylko do wyroków lub postanowień sądu, ale też do rozstrzygnięć innych organów państw obcych, które mogą obejmować właśnie środki ochrony dorosłego.

W Polsce w omawianych sprawach mogą mieć zastosowanie konwencje bilateralne o obrocie z zagranicą w sprawach cywilnych. Formalnie umowy międzynarodowe mają priorytet nad rozwiązaniami kodeksowymi (w tym co do przesłanek uznawania lub wykonywania orzeczeń). Wydaje się jednak, że niekiedy z ducha tychże konwencji (tj. dążenia do zacieśnienia współpracy oraz jak najsprawniejszego obrotu cywilnoprawnego między umawiającymi się państwami) można będzie interpretować inaczej. Mianowicie że w sprawie powinny znaleźć zastosowanie późniejsze (niż konwencja bilateralna) regulacje krajowe (w tym część czwarta k.p.c. po nowelizacji w 2009 r.), jeżeli są one korzystniejsze dla sprawności obrotu cywilnoprawnego między umawiającymi się państwami, którym chodziło właśnie o usprawnienie (względem ówczesnych rozwiązań ustawowych)⁸⁷.

4.2. Uznanie lub wykonanie zagranicznego orzeczenia na tle art. 1145 i n. k.p.c.

W świetle obecnego brzmienia części czwartej k.p.c.:

„Art. 1145. Orzeczenia sądów państw obcych wydane w sprawach cywilnych podlegają uznaniu z mocy prawa, chyba że istnieją przeszkody określone w art. 1146”.

„Art. 1150. Orzeczenia sądów państw obcych w sprawach cywilnych, nadające się do wykonania w drodze egzekucji, stają się tytułami wykonawczymi po stwierdzeniu ich wykonalności przez sąd polski. Stwierdzenie wykonalności następuje, jeżeli orzeczenie jest wykonalne w państwie, z którego pochodzi, oraz nie istnieją przeszkody określone w art. 1146 § 1 i 2”⁸⁸.

Orzeczenie sądu zagranicznego podlega więc uznaniu *ex lege*, chyba że zostanie stwierdzone inaczej, z uwagi na enumeratywny katalog przesłanek negatywnych (podstaw odmowy). Jego wykonanie następuje (tj. stanowi ono tytuł wykonawczy)

⁸⁷ Podobnie odnośnie do stosowania krajowych reguł uznawania i wykonywania orzeczenia z państwa, z którym wiąże umowa bilateralna przewidująca większe ograniczenia niż kodeks po nowelizacji w 2009 r. Tak P. Mostowik, *Bilateralne...*, [w:] *Międzynarodowe...*, s. 238–239.

⁸⁸ „Art. 1146. § 1. Orzeczenie nie podlega uznaniu, jeżeli: 1) nie jest prawomocne w państwie, w którym zostało wydane; 2) zapadło w sprawie należącej do wyłącznej jurysdykcji sądów polskich; 3) pozwanemu, który nie wdał się w spór co do istoty sprawy, nie doręczono należycie i w czasie umożliwiającym podjęcie obrony pisma wszczynającego postępowanie; 4) strona w toku postępowania była pozbawiona możliwości obrony; 5) sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami zawisła w Rzeczypospolitej Polskiej wcześniej niż przed sądem państwa obcego; 6) jest sprzeczne z wcześniej wydanym prawomocnym orzeczeniem sądu polskiego albo wcześniej wydanym prawomocnym orzeczeniem sądu państwa obcego, spełniającym przesłanki jego uznania w Rzeczypospolitej Polskiej, zapadłymi w sprawie o to samo roszczenie między tymi samymi stronami; 7) uznanie byłoby sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku publicznego)”.

po – uproszczonym w nowelizacji z 2009 r.⁸⁹ – stwierdzeniu wykonalności (art. 1150 k.p.c.). Niektóre zagraniczne orzeczenia są nawet tytułami wykonawczymi w Polsce (wyliczone w art. 1153¹⁴ k.p.c.), co wynika jednak nie tyle ze zmian prawa krajowego, co z niektórych rozporządzeń unijnych⁹⁰. Natomiast okoliczności uzasadniające odmowę uznania albo odmowę stwierdzenia wykonalności to: wyłączna jurysdykcja sądów polskich (art. 1106¹ § 2 k.p.c.), brak należytego doręczenia pisma wszczynającego postępowanie, brak możliwości obrony, wcześniejsza zawisłość tej samej sprawy przed sądem krajowym, sprzeczność z wcześniej wydanym w sprawie prawomocnym orzeczeniem sądu polskiego albo innym orzeczeniem zagranicznym uznanym oraz klauzula porządku publicznego (tj. sprzeczność uznania z podstawowymi zasadami polskiego porządku prawnego)⁹¹.

Typowym negatywnym warunkiem skuteczności zagranicznego orzeczenia – zarówno na tle prawa krajowego, jak i międzynarodowego – jest przy tym brak nienaruszania przez jego skutki podstawowych zasad porządku prawnego państwa forum (*ordre public*). W praktyce taka klauzula proceduralna odgrywa większą rolę niż, podobnie ujęta, klauzula kolizyjna, ponieważ w sprawach osobowych wąska jest kategoria jurysdykcji wyłącznej, a ponadto sąd polski orzeka w nich często na podstawie własnego, a nie obcego prawa. Zgodnie z art. 1146 § 1 pkt 7 k.p.c. orzeczenie nie podlega uznaniu, jeżeli uznanie byłoby sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej. Podobne unormowanie wynika z konwencji międzynarodowych i rozporządzeń unijnych, w których jest mowa o oczywistej sprzeczności z podstawowymi zasadami prawa państwa forum. Procesowa klauzula porządku publicznego, podobnie jak kolizyjna, odwołuje się do fundamentów porządku prawnego. Pozwała na odejście od reguły skuteczności wobec rozstrzygnięcia zapadłego za granicą, tj. na odmowę uznania lub wykonania obcego orzeczenia, którego skutki byłyby sprzeczne z krajowymi zasadami⁹². Przyczyna odmowy może dotyczyć nie tylko treści prawa materialnego, na podstawie którego został za granicą wydany wyrok, ale również cech postępowania oraz standardów procesowych ocenianych z perspektywy państwa uznania⁹³. Stąd dla ewentualnego zastosowania klauzuli znaczenie mają zasady omówione przy okazji klauzuli kolizyjnej. Przeniesione za pośrednictwem orzeczenia skutki zastosowania prawa obcego (jego „importowane” skutki) mogłyby bowiem naruszać podstawowe zasady prawa rodzinnego w Polsce. Wśród standardów procesowych istotne znaczenie ma

⁸⁹ Zob. więcej K. Weitz, *Założenia i kierunki reformy przepisów kodeksu postępowania cywilnego o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001/4, s. 912 i n.

⁹⁰ Odnośnie do modeli występujących w rozporządzeniach unijnych zob. A. Frąckowiak-Adamska, *Uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej. Ujęcie systemowe*, Warszawa 2017, s. 373 i n.

⁹¹ Zob. więcej K. Lubiński, *Jurysdykcja...*, s. 98 i n.; J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, s. 166 i n.; A. Hrycaj, [w:] *Kodeks...*, t. 5, *Artykuły...*, s. 132.

⁹² Więcej: J. Gołaczyński, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, s. 110-116; T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 6, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, LEX/el. 2017, s. 698; M. Orecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, *Art. 1096-1217*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 344.

⁹³ Zob. T. Ereciński, *Prawo obce w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1981, s. 21.

zagwarantowanie stronom efektywnego udziału w postępowaniu, w tym udziału w sporze co do istoty sprawy i prawa do obrony (czemu służyć będą również doręczenia pism procesowych), jak też wysłuchanie dziecka (w szczególności starszego). Można się zastanawiać, czy za standard powinno być też uznawane umożliwienie stronom mediacji⁹⁴.

Dla kwestii uznawania i wykonywania obcych orzeczeń istotne znaczenie ma zastrzeżenie w prawie danego państwa (ustawowym lub o genezie międzynarodowej), że w określonych sytuacjach jego sądy są wyłącznie kompetentne (mają jurysdykcję wyłączną)⁹⁵. Takie zastrzeżenie ustawowe nie wiąże bowiem innych państw, w których ono nie obowiązuje, a tym samym nie gwarantuje, że za granicą sprawa nie zostanie rozpoznana⁹⁶. Na przykład zgodnie z art. 1107 § 1 k.p.c. taki charakter miały przed nowelizacją w 2009 r. sprawy z zakresu opieki i kurateli nad osobą, która ma obywatelstwo polskie. Jednak sąd polski mógł odstąpić od ustanowienia opieki lub kurateli nad obywatelem polskim zamieszkującym lub posiadającym majątek za granicą, jeżeli miał on tam zapewnioną dostateczną pieczę. Obecnie w świetle art. 1106¹ § 2 k.p.c. jurysdykcja krajowa w sprawie o ubezwłasnowolnienie jest wyłączna, jeżeli osoba, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, jest obywatelem polskim, mającym miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej. Takiej kategorii nie przewidziano w art. 1107 k.p.c. odnośnie do spraw o opiekę prawną lub kuratelę. Tym samym nowelizacja k.p.c. w 2009 r. przyniosła znacznie szersze „otwarcie drzwi” na skutki zagranicznych orzeczeń, w tym dotyczących osobowych i opiekuńczych spraw osób dorosłych⁹⁷.

Jednym z warunków skuteczności obcych orzeczeń na gruncie umów międzynarodowych (lub rozporządzeń unijnych) może być zastrzeżenie jurysdykcji pośredniej. Oznacza to, że orzeczenie zapadło w wykonywaniu jurysdykcji na podstawach określonych w danej konwencji (np. haskiej z 2000 r.). Dawniej umowy międzynarodowe z zakresu współpracy w sprawach cywilnych były sporządzane głównie w celu wprowadzenia wzajemnej skuteczności orzeczeń, czego warunkiem było m.in. wystąpienie określonych okoliczności (podstaw jurysdykcji) dotyczących tego państwa (np. obywatelstwo lub miejsca zamieszkania określonej osoby). Takie uwarunkowanie bywa nazywane jurysdykcją pośrednią, chociaż służy nie tyle przyznaniu

⁹⁴ Zob. więcej P. Mostowik, *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2024, s. 210.

⁹⁵ Pojęcia jurysdykcji krajowej wyłącznej w tym znaczeniu użyto w publikacji: F. Zedler, *Jurysdykcja krajowa sądów polskich według umów zawartych przez Polskę z państwami europejskimi*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1991/4, s. 58, przyp. 15. Na temat takiej konstrukcji i skutków zob. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 177 i n.

⁹⁶ Zob. A. Proksa, *Wyłączna jurysdykcja krajowa jako negatywna przesłanka uznania orzeczeń zagranicznych*, [w:] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Kraków 1994, s. 388–391.

⁹⁷ Zob. J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, s. 222; M.P. Wójcik, [w:] *Komentarz aktualizowany Kodeksu postępowania cywilnego*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2020, komentarz do art. 1145 k.p.c.; P. Rylski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, *Artykuły 1096–1217*, red. T. Wiśniewski, LEX/el. 2020, komentarz do art. 1145 k.p.c.

międzynarodowej właściwości, ile uwarunkowaniu uznawania obcych orzeczeń (np. art. 20 Konwencji o międzynarodowym dochodzeniu alimentów na rzecz dzieci i innych członków rodziny⁹⁸99). Obecnie taki warunek również może być przewidziany. Na przykład zgodnie z art. 23 ust. 2 lit. a i art. 26 konwencji haskiej z 1996 r. odmowa uznania jest możliwa, jeżeli dany środek został podjęty przez organ, którego jurysdykcja nie wynikała z rozdziału II tej konwencji. Inne rozwiązanie przewidziano natomiast w art. 24 rozporządzenia 2201/2003¹⁰⁰ i art. 69 rozporządzenia 2019/1111¹⁰¹, zgodnie z którymi jurysdykcja sądu państwa członkowskiego pochodzenia orzeczenia nie może być badana w celu zablokowania skuteczności zagranicznego orzeczenia. Dodatkowo jurysdykcja sądu państwa pochodzenia orzeczenia nie może też być kwestionowana pośrednio, przy okazji badania, czy orzeczenie nie narusza zasad *ordre public* państwa uznania.

Osobne zagadnienie stanowi kwestia ponownej oceny sprawy w razie zmiany okoliczności. Zgodnie z art. 559 k.p.c. sąd opiekuńczy może uchylić – też z urzędu – ubezważnowolnienie, gdy ustaną przyczyny, dla których je orzeczono (§ 1), a w razie poprawy stanu psychicznego ubezważnowolnionego – zmienić ubezważnowolnienie całkowite na częściowe, zaś w razie pogorszenia się tego stanu – zmienić ubezważnowolnienie częściowe na całkowite (§ 2). Można widzieć tu podobieństwo do art. 577 k.p.c., w którego świetle sąd opiekuńczy może zmienić postanowienie, nawet prawomocne, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postępowanie dotyczy.

4.3. Praktyczne rezultaty po nowelizacji części czwartej k.p.c. w 2009 r.

Nowelizacja k.p.c. w 2009 r. przyniosła uproszczenie uznania i wykonania oraz redukcję przesłanek odmowy i zakresu jurysdykcji wyłącznej, a tym samym szerokie „otwarcie drzwi” na fakty zawisłości sprawy za granicą i wydania rozstrzygnięcia w omawianych sprawach osobowych i opiekuńczych¹⁰². Brak merytorycznego rozpoznawania sprawy w Polsce w razie wydania zagranicznego orzeczenia wynika nie tylko z zasady jego uznania *ex lege* i usprawnienia wykonywania zagranicznych orzeczeń w powiązaniu z redukcją przesłanek blokujących, ale i – sygnalizowanych wcześniej – powiązanych rozwiązań jurysdykcyjnych. W uzasadnieniu

⁹⁸ Konwencja o międzynarodowym dochodzeniu alimentów na rzecz dzieci i innych członków rodziny, sporządzona 23.11.2007 r. (Dz.Urz. UE L 192 z 22.07.2011 r., s. 51).

⁹⁹ Zob. K. Weitz, *Jurysdykcja...*, s. 452-453.

¹⁰⁰ Rozporządzenie Rady (WE) 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) 1347/2000 (Dz.Urz. UE L 338 z 23.12.2003 r., s. 1 ze zm.).

¹⁰¹ Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (wersja przekształcona) (Dz.Urz. UE L 178 z 2.07.2019 r., s. 1).

¹⁰² Zob. J. Ciszewski, [w:] *Kodeks...*, t. 6, *Międzynarodowe...*, red. T. Ereciński, s. 222; M.P. Wójcik, [w:] *Komentarz aktualizowany Kodeksu...*, komentarz do art. 1146; P. Rylski, [w:] *Kodeks...*, t. 5, *Artykuły...*, komentarz do art. 1145.

nowelizacji k.p.c. z 2009 r. założono, że zarówno podstawy jurysdykcji, jak i sposób uznawania zagranicznych orzeczeń powinny być wzorowane na rozwiązaniach prawa europejskiego (tj. między państwami członkowskimi UE)¹⁰³. Takie założenie wywoływać może ogólne zastrzeżenie, w szczególności odnoszące się do uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń z odległych państw. Wzorce unijne (oparte na zaufaniu odnośnie do funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich) z istoty nie muszą być też odpowiednie dla relacji z innymi państwami oraz ich systemami prawnymi i sądownictwa (tj. tych, do których zastosowanie mają reguły krajowe)¹⁰⁴. Natomiast k.p.c. ma zastosowanie co do zasady w relacjach z państwami pozaunijnymi, których różnorodności oraz specyfiki (obecnej i przyszłej) ustawodawca krajowy nie jest w stanie ogarnąć na tyle, aby być pewnym, że zasadne jest wprowadzenie dla nich rozwiązań analogicznych do „klubowych” reguł wewnątrzunijnych.

W poprzednim stanie normatywnym istotną przeszkodę skuteczności zagranicznego orzeczenia stanowił brak wzajemności w państwie jego pochodzenia¹⁰⁵. Zgodnie z art. 1146 § 1 k.p.c. orzeczenie podlegało uznaniu pod warunkiem wzajemności¹⁰⁶. Obecnie uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń w Polsce nie jest zależne od tego, czy w danym państwie obcy polskie orzeczenia w sprawach cywilnych są skuteczne. Wydaje się jednak, że bliższe duchowi ogólnych zasad prawa międzynarodowego, zakładającego równość podmiotów (w tym państw), jest rozwiązanie polegające na uwzględnianiu (choć w symbolicznym zakresie) tego, czy w innym państwie przyznawany jest skutek orzeczeniom polskich sądów.

W znowelizowanym stanie normatywnym skuteczności zagranicznego orzeczenia nie tamuje już sytuacja braku zastosowania przez sąd obcy przy orzekaniu jako właściwego prawa polskiego (lub tożsamego) w sytuacjach, w których prawo polskie było właściwe zgodnie z obowiązującymi w Polsce normami kolizyjnymi (kolizyjna kontrola zagranicznego orzeczenia¹⁰⁷). Wydaje się, że zarzucone rozwiązanie miało pewne zalety. Dzięki niemu istniała częściowa harmonia (ograniczona do sytuacji podlegających prawu polskiemu) między orzeczeniami wydawanymi w podobnych sprawach przez sąd polski oraz orzeczeniami zagranicznymi, które były w Polsce skuteczne. Zgodnie z art. 1146 § 1 pkt 6 k.p.c. orzeczenie podlegało uznaniu, jeżeli przy jego wydaniu w sprawie, w której należało zastosować prawo polskie, prawo to zostało zastosowane (chyba że zastosowane w sprawie obce prawo nie różni się istotnie od prawa polskiego). Skoncentrowanie się ustawodawcy na

¹⁰³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 949, Sejm VI kadencji.

¹⁰⁴ Zob. M. Czepelak, P. Mostowik, *Opinia dotycząca projektu nowelizacji ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 949, VI kadencja*, s. 21, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk6.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=949> (dostęp: 9.09.2024 r.).

¹⁰⁵ Zob. K. Weitz, *Spełnienie warunku wzajemności przy uznawaniu i stwierdzaniu wykonalności orzeczeń zagranicznych*, „Palestra” 2005/9–10, s. 176 i n.

¹⁰⁶ Warunek ten – w świetle art. 1150 k.p.c. – dotyczył też stwierdzenia wykonalności obcego orzeczenia.

¹⁰⁷ Zob. J. Jodłowski, *Zastosowanie...*, [w:] *Studia...*, s. 119–129.

materialnoprawnym rezultacie, a nie na formalnej właściwości prawa polskiego, widoczne było w przyjętej regule ekwiwalentności. Zgodnie z nią warunek ten jest też spełniony w razie zastosowania prawa obcego, ale nieróżniącego się istotnie od prawa polskiego¹⁰⁸.

Zauważyć można również, że w poprzednim stanie normatywnym liczbę spraw transgranicznych merytorycznie rozpoznawanych przez sądy polskie zwiększał brak zależności orzekania przez sąd polski od tego, że sprawa zawisła przed sądem zagranicznym (tj. brak uwzględniania zagranicznej zawisłości sprawy). Zgodnie z art. 1098 k.p.c. sprzed nowelizacji w 2009 r. sądom polskim przysługiwała jurysdykcja przewidziana w kodeksie, chociażby w tej samej sprawie pomiędzy tymi samymi stronami toczyło się postępowanie przed sądem państwa obcego. Obecnie, zgodnie z art. 1098 § 1 i 2 k.p.c., jeżeli sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami zawisła przed sądem państwa obcego wcześniej niż przed sądem polskim, sąd polski zawiesza postępowanie. Następnie – z uwagi na uznanie obcego orzeczenia w Polsce – je umarza. Zawisłość sprawy przed sądem zagranicznym tamuje więc merytoryczne rozpoznanie sprawy¹⁰⁹.

5. Prawo krajowe na tle projektów rozporządzeń UE z 2023 r. (z uwzględnieniem konwencji haskiej z 2000 r.)

Obecny układ źródeł prawa może ulec zmianie w bliskiej przyszłości. Polska podpisała konwencję haską z 2000 r.¹¹⁰, a w 2023 r. Komisja UE przedstawiła dwie inicjatywy legislacyjne: projekt rozporządzenia unijnego¹¹¹ oraz projekt decyzji upoważniającej państwa UE do przystąpienia do tej konwencji¹¹². Zakładają one doprowadzenie do obowiązywania nowych reguł haskich (zastępujących konwencję z 1905 r.) we wszystkich państwach członkowskich, a ponadto uzupełniającego rozporządzenia dotyczącego regionalnej „ochrony dorosłych”. Wprowadza ono regionalną modyfikację rozwiązań konwencyjnych (w tym jurysdykcji krajowej oraz uznawania

¹⁰⁸ Zob. J. Jodłowski, *Zastosowanie...*, [w:] *Studia...*, s. 135–140.

¹⁰⁹ Sąd zgodnie z art. 1098¹ k.p.c. może też zawiesić postępowanie, jeżeli rozstrzygnięcie sprawy zależy od wyniku zagranicznego postępowania w powiązanej sprawie cywilnej.

¹¹⁰ Uwagi wprowadzające do konwencji po jej przyjęciu oraz tłumaczenie ogłoszono w publikacji: P. Mostowik, P. Symelon, *Ochrona dorosłych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002/2, s. 469 i n. Konwencja weszła w życie w 14 państwach, głównie europejskich. Co do poszerzenia się obszaru konwencyjnego zob. R. Frimston, *The 2000 Adult Protection Convention – sleeping beauty or too complex to implement?*, [w:] *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, red. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Cheltenham–Northampton 2020, s. 226 i n.

¹¹¹ Wniosek rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania środków oraz współpracy w kwestiach dotyczących ochrony osób dorosłych, COM (2023) 280 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52023PC0280> (dostęp: 9.09.2024 r.) – dalej projekt rozporządzenia.

¹¹² Wniosek decyzja Rady upoważniająca państwa członkowskie, aby w interesie Unii Europejskiej stały się lub pozostały stronami Konwencji z 13.01.2000 r. o międzynarodowej ochronie dorosłych, COM(2023) 281 final, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52023PC0281R\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52023PC0281R(01)) (dostęp: 9.09.2024 r.).

i wykonywania zagranicznych orzeczeń) oraz ich uzupełnienie (głównie w zakresie pomocy sądowej i współpracy międzypaństwowej)¹¹³.

Sygnalizowane projekty postrzegać można ogólniej, jako kolejne etapy procesu polegającego na międzypaństwowej unifikacji prawa, który w ostatnich dekadach jest intensywny w obszarze obrotu prawnego z zagranicą w sprawach cywilnych i skutkuje postępującą złożonością oraz rozbudowaniem źródeł prawa¹¹⁴. Ich wejście w życie w Polsce oznaczałoby pewną zmianę omówionego stanu normatywnego¹¹⁵.

5.1. Międzynarodowa właściwość sądów

Analizowane powyżej prawo krajowe charakteryzuje się obecnie stosunkowo szerokim zakresem jurysdykcji sądów polskich w sprawach ubezwłasnowolnienia oraz opieki i kurateli na podstawie Kodeksu postępowania cywilnego (wyznaczonej przez obywatelstwo, zamieszkanie i zwykły pobyt, sam pobyt, położenie majątku, inne powiązanie). To zaś, wobec stosowania w omawianych sprawach (ubezwłasnowolnienia, opieki prawnej lub podobnych środków ochrony) przez polskie sądy własnego prawa (*lex fori*) na gruncie p.p.m. z 2011 r., oznacza szeroki zakres zastosowania k.c. (przepisy o ubezwłasnowolnieniu) oraz k.r.o. (przepisy o opiece) w sprawach osób dorosłych. Skutek polegający na zastosowaniu przez sąd prawa polskiego wynika z krajowych przepisów kolizyjnych, w których *de facto* następuje „przełamanie” uniwersalnej normy kolizyjnej bazującej na obywatelstwie osoby dorosłej (art. 13 ust. 1 i art. 60 ust. 1 p.p.m.) przez jednokierunkowe wskazanie prawa polskiego dla ubezwłasnowolnienia oraz opieki i kurateli w razie orzekania przez sąd polski, też w sytuacji oparcia jurysdykcji na innej podstawie niż obywatelstwo (art. 13 ust. 2 i art. 60 ust. 2 p.p.m.). Jednocześnie z prawa krajowego wynika obecnie zasada uznawania skutków zagranicznych orzeczeń (środków ochrony) z mocy prawa (art. 1145 k.p.c.). Zasadę tę oraz stwierdzanie wykonalności zagranicznego orzeczenia (art. 1150 k.p.c.) w praktyce wzmacnia bardzo wąski zakres jurysdykcji wyłącznej w omawianych sprawach po nowelizacji części czwartej k.p.c. w 2009 r.

¹¹³ Kluczowe informacje o aktach prawa UE w transgranicznych sprawach cywilnych zebrano w publikacji: J. Ciszewski, *Obrót prawny z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 2020, s. 243 i n.

¹¹⁴ Odnośnie do współczesnych tendencji w zakresie źródeł prawa zob. P. Mostowik, M. Niedźwiedź, *International Conventions Concluded by the European Union after the ECJ 'Lugano II Opinion' of 2006. An Alternative or Complementary to EU Regulations Path to Unification of Private International Law*, „Polish Review of International and European Law” 2012/1(1-2), s. 9 i n., <https://doi.org/10.21697/priel.2012.1.1.01> (dostęp: 10.12.2024 r.); M. Szpunar, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2015, s. 136 i n.; H. Muir Watt, *The work of the HCCH and the path of the law: the politics of difference in unified private international law*, [w:] *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, red. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Cheltenham–Northampton 2020, s. 79 i n.; J. von Hein, *The role of the HCCH in shaping private international law*, [w:] *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, red. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Cheltenham–Northampton 2020, s. 112 in.

¹¹⁵ Zob. P. Mostowik, *Opieka i kuratela w razie ubezwłasnowolnienia lub ograniczenia zdolności oraz podobne środki ochrony dorosłego w obrocie prawnym z zagranicą. Prawo krajowe i międzynarodowe a projekty Komisji UE z 2023 r.*, Warszawa 2024, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2024/11/2024_Mostowik.pdf (dostęp: 9.09.2024 r.).

Projekt rozporządzenia unijnego przynosi spore zmiany w zakresie norm jurysdykcyjnych, w tym niezmiernie szeroką możliwość modyfikacji (derogacji) jurysdykcji krajowej w postaci wyboru (prorogacji) sądu zagranicznego. Nie wydaje się uzasadniona projektowana możliwość wyboru (wskazania drogą jednostronnej czynności prawnej) jurysdykcji państwa niezwiązanego ze sprawą (a w konsekwencji pośrednio – z uwagi na zasadę stosowania własnego prawa – wybór takiego prawa właściwego dla sprawy). Co prawda oddaje ona tendencję poszerzania zakresu autonomii woli stron, ale nie będzie często wykorzystywana w praktyce¹¹⁶. Nie współgra z konwencyjnymi regułami przekazania sprawy do innego państwa ani wyboru prawa, które określają katalog państw, z którymi sytuacja faktyczna jest powiązana. Prowadzi przy tym do marginalizacji obszaru prawnego, z którym osoba dorosła jest najściślej związana. Z perspektywy krajowej warto dodać, że projekt znosi jurysdykcję wyłączną sądów polskich odnośnie do ubezważnowolnienia obywatela polskiego, który w kraju ma miejsce zamieszkania.

Zarówno krajowe, jak i konwencyjne normy kolizyjne prowadzą do zastosowania prawa polskiego dla ubezważnowolnienia oraz opieki i kurateli w razie orzekania przez sąd polski (też w sytuacji oparcia jurysdykcji na innej podstawie niż obywatelstwo, np. zamieszkanie lub zwykły pobyt). Podobny efekt – tj. właściwość *legis fori* – wynika z konwencji haskiej z 2000 r. Obowiązkiwanie w grupie państw takich samych norm kolizyjnych co do zasady może wywierać skutki pozytywne¹¹⁷, ponieważ prowadzi do oceny sytuacji prywatnoprawnej (i orzekania przez sądy różnych państw) w danej sprawie (np. dorosłego) na podstawie tego samego prawa materialnego (cywilnego lub rodzinnego), tj. wyznaczonego tym samym „drogowskazem” kolizyjnym¹¹⁸.

5.2. Wskazanie prawa właściwego

Wejście w życie konwencji haskiej z 2000 r. w Polsce *de facto* nie wywołałoby gruntownej zmiany stanu kolizyjnego normatywnego w sytuacjach orzekania w sprawie dorosłego przez sąd polski. Ponieważ w sprawie, w tym ściśle związanej faktycznie (osobowo lub majątkowo) z Polską, częściej orzekałby sąd innego państwa, to

¹¹⁶ Wydaje się, że nie są częste w praktyce sytuacje, w których dana osoba w okresie pełni sił (tj. braku potrzeby środków ochrony) będzie mieć interes w tym, żeby jej sprawami (np. ubezważnowolnieniem lub ustanowieniem opiekuna prawnego) zajmował się nie sąd państwa, w którym zamieszkuje teraz lub w przyszłości, ale sąd lub organ innego państwa.

¹¹⁷ Zob. M. Czepelak, *The experience concerning the application of community instruments in the recent European Union Member States*, [w:] *Latest Developments in EU Private International Law*, red. B. Campuzano Diaz, M. Czepelak, A. Rodriguez Benot, A. Rodriguez Vázquez, Cambridge–Antwerp–Portland 2011, s. 49–61.

¹¹⁸ W każdym państwie podstawa rozstrzygnięcia takiej samej sprawy (a nawet – w razie przysługiwania jurysdykcji przemiennej – tej samej sprawy) byłoby wówczas to samo prawo materialne. Jest inaczej, ponieważ różne normy kolizyjne w różnych państwach mogą prowadzić do oceny materialnoprawnej danej sytuacji życiowej na podstawie innych (a tym samym potencjalnie różnych) kodeksów cywilnych lub rodzinnych. Okoliczność, że różnice kulturowe, religijne i obyczajowe praw materialnych na świecie przemawiają za podjęciem działań unifikacyjnych raczej dotyczących norm kolizyjnych niż materialnych, zauważono w publikacji: T. Sokołowski, *Europejskie prawo rodzinne – pojęcie, zakres, źródła oraz wykładnia*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006/5, s. 4 i n.

częściej zastosowanie znajdowałoby prawo obce. Pewne różnice występują między krajowymi i konwencyjnymi regułami uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń oraz w zakresie współpracy (pomocy) sądowej (judycjalnej). Dalej idące, częściowo dyskusyjne, zmiany prawa w tym obszarze wywołać może natomiast projektowane rozporządzenie unijne.

Obecne krajowe rozwiązania jurysdykcyjne, wpływające na właściwość prawa sądu, cechują się szerokim ujęciem międzynarodowej właściwości polskich sądów, ponieważ przesądzić o niej może nie tylko obywatelstwo osoby dorosłej, lecz także jej zamieszkanie i zwykły pobyt, a nawet – w sprawach opiekuńczych – samo przebywanie, położenie majątku lub inne powiązanie. Wykonywanie jurysdykcji jest skorelowane z szerokim zastosowaniem w sprawie prawa polskiego. Na tle konwencji haskiej z 2000 r. oraz projektu rozporządzenia kluczowe znaczenie ma zwykły pobyt osoby dorosłej, ale przewidziano możliwość przekazania sprawy. Krajowe normy jurysdykcyjne, z uwagi na ich jednokierunkowy charakter, nie mogą gwarantować skutecznej współpracy międzypaństwowej w celu przekazania sprawy do innego państwa dla dobra osoby dorosłej, w tym z uwzględnieniem interesu osoby sprawującej pieczę. Z istoty taki wielostronny skutek może przynieść prawo jednolite, tj. umowa międzynarodowa lub rozporządzenie unijne.

Wspomniana modyfikacja konwencyjnych reguł jurysdykcyjnych drogą rozporządzenia rzutuje też na właściwość prawa, która w efekcie będzie wyznaczona inaczej niż mocą samych postanowień konwencyjnych. Charakterystyczne dla sygnalizowanych projektów w części kolizyjnej jest to, że wskazanie prawa właściwego *de facto* nie odbywa się samodzielnie, ale jest zależne od rozwiązań jurysdykcyjnych. Określone podstawy jurysdykcji spełniają więc nie tylko „własną” rolę (tj. określają kompetencje sądów któregoś z umawiających się państw), ale i wpływają na wyznaczenie prawa właściwego dla sprawy z uwagi na zasadę stosowania przez sąd własnego prawa. Takiej konstrukcji nie zmienia *prima facie* projektowane rozporządzenie unijne, które odsyła do konwencyjnych przepisów kolizyjnych. *De facto* projektowane rozporządzenie oznacza modyfikację reguł prawa właściwego, ponieważ modyfikuje rozwiązania jurysdykcyjne, w tym wprowadza bardzo szeroką możliwość wyboru sądu (jurysdykcji krajowej). Te inne reguły jurysdykcyjne – z uwagi na zasadę stosowania w sprawie prawa sądu (*lex fori*) – w praktyce niosą za sobą w danej sprawie inną właściwość prawa, w tym częstsze stosowanie prawa obcego w stosunku do dotychczasowej sytuacji osobistej i majątkowej osoby dorosłej. W konsekwencji w praktyce częściej może nastąpić swego rodzaju „eksport” spraw poza Polskę (tj. orzekanie przez sąd innego państwa i zastosowanie prawa obcego), co z kolei z krajowej perspektywy – np. współwłaścicieli, stron stosunków umownych, członków rodziny – oznaczać będzie większą doniosłość omawianych reguł skuteczności zagranicznych orzeczeń (środków ochrony)¹¹⁹.

¹¹⁹ Zob. więcej P. Mostowik, *Jurysdykcja krajowa i prawo właściwe na tle konwencji haskiej o ochronie dorosłych z 2000 r. oraz projektu uzupełniającego rozporządzenia unijnego z 2023 r.*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2024/34, s. 33 i n., <https://doi.org/10.31261/PPPM.2024.34.01> (dostęp: 10.12.2024 r.).

5.3. Uznawanie i wykonywanie zagranicznych rozstrzygnięć

Większe różnice między konwencją haską z 2000 r. oraz projektowanym rozporządzeniem UE a prawem krajowym występują natomiast odnośnie do reguł uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń (oraz w zakresie pomocy sądowej i współpracy międzynarodowej). Szczególnie widoczny na tle konwencji jest warunek jurysdykcji pośredniej, który nie pojawia się na płaszczyźnie – bardziej liberalnych wobec zagranicznych orzeczeń – przepisów kodeksowych. Osobną kwestię stanowi przy tym projektowanie „aż” automatycznej wykonalności zagranicznych orzeczeń w omawianych specyficznych sprawach. *Prima facie* taka potrzeba (i możliwość) występuje z istoty w obszarze wzajemnej pomocy sądowej i współpracy międzypaństwowej. Ponadto dokładnego przemyślenia wymagają projektowane europejskie poświadczenie reprezentacji oraz stworzenie krajowych rejestrów środków ochrony (np. ubezważnowolnień lub ustanowionych opiek bądź kuratel), też z perspektywy szerokiego zakresu przedmiotowego spraw, których mają dotyczyć.

Konwencja haska z 2000 r. zawiera jednak (poza rozdziałem o uznawaniu i wykonywaniu) wśród przepisów kolizyjnych postanowienia o dalszej skuteczności środka ochrony po zmianie miejsca zamieszkania osoby dorosłej. W istocie wywołują one płynne uznanie skutków środka ochrony orzeczonego za granicą. Płynne przenoszenie skutków zagranicznego prawa lub rozstrzygnięcia wynika też z postanowienia dotyczącego zaświadczenia, zamieszczonego w rozdziale na temat współpracy międzynarodowej. Projekt rozporządzenia ponadto przewiduje dodatkowe znaczne modyfikacje konwencyjnych reguł wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń między państwami członkowskimi, co z kolei prowadzi do efektu bardziej liberalnego niż obecne ujęcie kodeksowe (w szczególności z uwagi na projektowaną automatyczną wykonalność zagranicznych orzeczeń opiekuńczych oraz zredukowany katalog przesłanek blokujących)¹²⁰.

Wydaje się, że zawarte w projekcie rozporządzenia unijnego (rozdział IV) reguły regionalnego uznawania zagranicznych środków ochrony wymagają jednak dopracowania, jak też redukcji tekstu. Generalne założenie projektu, że rozporządzenie ma uzupełnić lub modyfikować konwencję haską z 2000 r. na potrzeby „relacji wewnętrznych” (między państwami członkowskimi), nie jest bowiem konsekwentnie uwzględnione. Główne modyfikacje to: inny model wykonywania zagranicznych orzeczeń, tj. bez potrzeby udzielenia *exequatur*, pod warunkiem przedstawienia odpowiedniego wielojęzycznego formularza i przy możliwości zablokowania przez zainteresowany podmiot, oraz zawężenie katalogu podstaw ewentualnej odmowy uznania lub wykonania. Żeby te cele osiągnąć, a poza tym zachować założenie niedublowania konwencji bez potrzeby i uzyskania klarowności przekazu normatywnego, trzeba z projektu rozporządzenia usunąć liczne powtórzenia, jak też klarowniej wyrazić zawężenie zastosowania konwencyjnych podstaw odmowy uznania lub wykonania. Trudno zrozumieć, dlaczego niektóre postanowienia dotyczące uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń (środków ochrony) przeniesiono do projektu,

¹²⁰ Zob. więcej P. Mostowik, *Jurysdykcja...*, s. 21 i n.

a niektóre pominięto (w tym o związaniu ustaleniami faktycznymi dotyczącymi istnienia podstaw jurysdykcji oraz – przede wszystkim – o zasadzie braku kontroli merytorycznej zagranicznego środka)¹²¹.

5.4. Rejestr ubezwłasnowolnień lub podobnych środków ochrony oraz opieki i kuratel

Dużą nowością w prawie w Polsce (też materialnym i proceduralnym) byłoby funkcjonowanie rejestru „środków ochrony” (np. ubezwłasnowolnień lub podobnych środków oraz opiekunów lub kuratorów), a jego stworzenie – organizacyjnym wyzwaniem¹²². Obecnie bowiem brakuje takiego publicznego rejestru (podobnie jak części praw obcych¹²³). Zwrócić trzeba uwagę, że na szeroki zakres przedmiotowy rejestru wpływa szerokie ujęcie „środków ochrony” na tle konwencji haskiej z 2000 r. oraz projektu rozporządzenia. Zaliczają się do nich zarówno orzeczenia sądowe (ubezwłasnowolnienie, ustanowienie opiekuna), jak i decyzje organów publicznych w pilnych sprawach oraz jednostronne lub dwustronne czynności prawne (np. z umowy lub pełnomocnictwa), a nawet skutki z mocy prawa określonych instytucji prawa osobowego lub rodzinnego (np. małżeństwa). *Prima facie* wydaje się, że gromadzenie tych danych, pochodzących nie tylko z orzeczeń sądowych, nie jest zadaniem prostym. Wydaje się, że z perspektywy danego państwa członkowskiego powstaje przy tym problem, czy w ten sposób rejestrowane miałyby być wszystkie takie okoliczności, czy też te, w których na jakimś etapie powstaje cecha transgraniczności sytuacji i ewentualna potrzeba wykorzystania za granicą odpisu z rejestru (lub wglądu do jego wersji elektronicznej). Ponadto wpisy do rejestru mogą pośrednio rodzić dodatkowe pytania o ochronę danych sensytywnych, ponieważ np. z faktu istnienia opiekuna można wywodzić fakt potrzeby jego ustanowienia.

6. Uwagi końcowe, w szczególności na temat pożądanej struktury prawa materialnego i procesowego

Podstawowym źródłem prawa omówionych spraw osobowych i opiekuńczych są obecnie krajowe ustawy i kodeksy. W praktyce rzadko zostają one wyparte przez

¹²¹ Zob. więcej P. Mostowik, *Skuteczność zagranicznego ubezwłasnowolnienia oraz zarządzeń opiekuńczych i innych środków ochrony dorosłych na tle projektowanej koegzystencji konwencji haskiej z 2000 r. oraz rozporządzenia UE (KOM 280 i 281 z 2023 r.)*, „Polski Proces Cywilny” 2023/4, s. 579 i n.

¹²² Trzeba przy tym zauważyć, że zgodnie z art. 21 § 1 ustawy z 5.01.2011 r. – Kodeksu wyborczego (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 2408 ze zm.) informacje o pozbawieniu prawa wybierania wprowadza się do Centralnego Rejestru Wyborców na podstawie przekazywanych gminom zawiadomień sądu. W świetle art. 10 § 2 pkt 3 tego kodeksu prawa wybierania nie ma osoba ubezwłasnowolniona. Właśnie z perspektywy prawa wyborczego instytucja ubezwłasnowolnienia jest wymieniona w art. 62 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

¹²³ Na temat rozwiązań w Hiszpanii, Niderlandach, Szwajcarii i Finlandii – zob. M. Domański, B. Lackoroński [red.], *Modele implementacji – art. 12 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (KPON). Zdolność do czynności prawnych – aspekty prywatnoprawne i karnoprawne*, t. 2, Warszawa 2023, s. 21 i n.

konwencję haską z 1905 r. W niektórych relacjach znajdują zastosowanie – zarówno teraz, jak i po ewentualnej zmianie stanu normatywnego (która będzie zasygnalizowana na końcu opracowania) – bilateralne umowy międzynarodowe o obrocie w sprawach cywilnych z zagranicą. Taki układ źródeł prawa może zmienić projekt Komisji UE z 2023 r. Wejście w życie konwencji haskiej z 2000 r. oraz jej regionalna modyfikacja w drodze rozporządzenia unijnego oznaczałyby nie tylko stosowanie większej liczby przepisów, ale i pewne zmiany stanu normatywnego.

W razie zmiany prawa cywilnego i opiekuńczego oraz zastąpienia w polskim prawie materialnym instytucji ubezważnowolnienia przez inną instytucję ochronną (np. przez nowe pełnomocnictwo opiekuńcze, asystę lub wspomaganie podejmowania decyzji) powyższe uwagi będą miały nadal znaczenie bezpośrednie (w razie braku zmiany opisów zakresów norm kolizyjnych, jak też jurysdykcji krajowej oraz uznawania i wykonywania obcych orzeczeń, co oznaczać będzie potrzebę funkcjonalnego rozumienia „starych” wówczas hipotez) albo pośrednie (dla zastosowania nowych opisów zakresów, zapewne podobnych w swych dyspozycjach, norm w sytuacjach wymagających zapewnienia dorosłemu ochrony).

W sprawach o ubezważnowolnienie międzynarodowa właściwość sądów polskich została ustanowiona szeroko w art. 1106¹ k.p.c. Kompetencja sądów krajowych opiera się albo na polskim obywatelstwie osoby dorosłej, albo na zamieszkanu lub zwykłym pobycie cudzoziemca w Polsce. W razie ścisłego powiązania sprawy z Polską (obywatelstwo i zamieszkanie) jurysdykcja ta jest wyłączna, co w praktyce wywołuje skutki nie w obszarze kompetencji, ale jako przesłanka skuteczności zagranicznego orzeczenia w Polsce, wydanego w tych okolicznościach. Natomiast dla określenia jurysdykcji krajowej sądów lub organów w sprawach opieki i innych zarządzeń opiekuńczych w sprawach osób dorosłych kluczowe znaczenie ma art. 1107 k.p.c. Przewiduje on jeszcze szerszą kompetencję sądów krajowych. Jurysdykcja opiera się na obywatelstwie polskim bądź zamieszkanu lub miejscu zwykłego pobytu cudzoziemca w Polsce. Mogą też ją ustanawiać dodatkowe okoliczności, w tym – jeżeli wystąpi taka potrzeba, w interesie danej osoby – miejsce położenia majątku, a nawet „jakikolwiek związek z polskim obszarem prawnym”, jeżeli zachodzi pilna potrzeba udzielenia ochrony cudzoziemcowi, który przebywa w Polsce.

W art. 13 i 60 p.p.m. – odpowiednio dla ubezważnowolnienia i opieki – najpierw jest mowa o prawie ojczystym, ale następnie *de facto* następuje „przełamanie” owej normy bazującej na obywatelstwie (ust. 1 obu artykułów). W praktyce istotniejsze jest bowiem jednokierunkowe wskazanie prawa polskiego dla ubezważnowolnienia oraz opieki i kurateli osoby dorosłej w razie orzekania przez sąd polski, też w razie wykonywania jurysdykcji na innej podstawie niż obywatelstwo (ust. 2 obu artykułów). Przyjęte *expressis verbis* na tle konwencji haskiej z 2000 r. rozwiązanie, polegające na stosowaniu przez sąd własnego prawa przy orzekaniu o ubezważnowolnieniu lub opiece, wynika w Polsce z obecnych przepisów krajowych.

Z prawa polskiego wynika obecnie daleko idąca zasada uznawania skutków zagranicznych orzeczeń (środków ochrony) *ex lege*, którą wzmacnia w praktyce

wąski zakres jurysdykcji wyłącznej w k.p.c. po nowelizacji w 2009 r.¹²⁴ Nastąpiło szerokie otwarcie również na uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń o ubezwłasnowolnieniu lub podobnych środkach ochronnych, jak też ustanowieniu opiekuna lub kuratora. Zarazem przewiduje się przeszkody uzasadniające odmowę uznania albo odmowę stwierdzenia wykonalności, w tym jurysdykcję wyłączną oraz sprzeczność uznania z podstawowymi zasadami krajowego porządku prawnego, też o charakterze materialnoprawnym. Podobna tendencja jest widoczna na tle projektów Komisji UE z 2023 r.

W obecnych krajowych normach proceduralnych i kolizyjnych występuje – nieznane zasygnalizowanym aktom o genezie międzynarodowej – rozbieżności na ubezwłasnowolnienie częściowe lub całkowite oraz na opiekę prawną lub kuratelę (dokładniej – kilka instytucji prawnych tak nazwanych). Ponadto podstawy jurysdykcji polskich sądów i organów są szersze w stosunku do tej drugiej kategorii spraw. Na tle konwencji haskiej z 2000 r. oraz projektowanego rozporządzenia zarówno kwestie ubezwłasnowolnienia, jak i opieki lub kurateli objęte są właśnie ogólniejszym pojęciem „środka ochrony”, do którego znajduje zastosowanie jednolita regulacja jurysdykcyjna i kolizyjna (a także odnosząca się do uznawania zagranicznych orzeczeń i współpracy międzynarodowej).

Łączne ujęcie swego rodzaju awersu (sytuacji wymagającej wsparcia danej osoby dorosłej wobec niemożności samodzielnego korzystania ze zdolności) oraz rewersu (środków pomocy, w tym ustanowienia i działania opiekuna bądź wsparcia instytucji) może być inspiracją dla krajowego ustawodawcy nie tylko z powodów terminologicznych i techniki legislacyjnej, ale też względów merytorycznych, pragmatycznych. Ubezwłasnowolnienie osoby dorosłej (lub podobna instytucja prawna) oraz ustanowienie dla niej opiekuna (lub kuratora bądź innego wsparcia osobowego lub instytucjonalnego) i jego funkcjonowanie w obrocie cywilnoprawnym są – jak awers i rewers jednej monety – ściśle powiązаныmi elementami *de facto* jednej sytuacji i potrzeby życiowej. Nie zmienia (ani nie powinno zaburzać) tej obserwacji okoliczność, że w obecnym kształcie polskiego prawa materialnego jest ona – niejako połowicznie – regulowana w różnych fragmentach dwóch kodeksów (tj. części ogólnej k.c. i na końcu k.r.o., a dodatkowo przez odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących dziecka). Ponadto jej elementy są przedmiotem (pytanie: czy zasadnie?) dwóch osobnych, *de facto* cząstkowych z perspektywy całościowo postrzeganego statusu osoby dorosłej, postępowań cywilnych (art. 544–560¹ oraz art. 590–598 k.p.c.).

Intuicja podpowiada, że nie tylko na gruncie omówionego prawa prywatnego międzynarodowego i międzynarodowego postępowania cywilnego, ale również na tle prawa materialnego i proceduralnego poprawniejsze teoretycznie i praktycznie (bardziej odpowiadające rozwiązywanemu problemowi życiowemu) byłoby

¹²⁴ Również dla pomocy sądowej i współpracy międzynarodowej w obecnym stanie normatywnym kluczowe znaczenie ma prawo krajowe, tj. postanowienia kodeksowe (art. 1117 i in. k.p.c.) oraz ustawa z 26.01.2018 r. o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1236).

łączone postrzeganie i uregulowanie przesłanek ubezwłasnowolnienia osoby dorosłej (bądź podobnej instytucji, rodzącej potrzebę asysty) oraz ustanowienia pomocy (w osobie opiekuna lub wsparcia instytucjonalnego), niezbędnej do dalszego funkcjonowania w obrocie prawnym (w tym ochrony praw osobistych i majątkowych danej osoby). Stąd inspiracją dla krajowego ustawodawcy może być powyższe szerokie ujęcie „środka ochrony”, łączące w sobie rozwiązania materialnoprawne i proceduralne dotyczące zarówno zdolności (np. ubezwłasnowolnienie lub podobna instytucja ograniczająca zdolność do czynności prawnych z uwagi na potrzebę ochrony dorosłego i osób trzecich), jak i – co jest też potrzebne w tej samej sytuacji życiowej – ustanowienia osoby wspierającej (np. opiekuna lub kuratora), której funkcja jest *de facto* również ochronna.

Bibliografia

1. Ciszewski J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 6, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, LEX/el. 2017.
2. Ciszewski J., [w:] T. Ereciński, J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, Warszawa 2000.
3. Ciszewski J., *Obróć prawny z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 2020.
4. Cybichowski Z., *Prawo międzynarodowe publiczne i prywatne*, Warszawa 1935.
5. Czepelak M., Mostowik P., *Opinia dotycząca projektu nowelizacji ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 949, VI kadencja*, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk6.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=949>.
6. Czepelak M., *The experience concerning the application of community instruments in the recent European Union Member States*, [w:] *Latest Developments in EU Private International Law*, red. B. Campuzano Diaz, M. Czepelak, A. Rodriguez Benot, A. Rodriguez Vázquez, Cambridge–Antwerp–Portland 2011.
7. Domański M., Lackoroński B. [red.], *Modele implementacji art. 12 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (KPON). Zdolność do czynności prawnych – aspekty prywatnoprawne i karnoprawne*, t. 2, Warszawa 2023.
8. Ereciński T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 6, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, LEX/el. 2017.
9. Ereciński T., *Prawo obce w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1981.
10. Frąckowiak-Adamska A., *Uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej. Ujęcie systemowe*, Warszawa 2017.
11. Frimston R., *The 2000 Adult Protection Convention – sleeping beauty or too complex to implement?*, [w:] *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, red. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Cheltenham–Northampton 2020.
12. Główny Urząd Statystyczny, *Urząd Statystyczny w Białymstoku, Sytuacja osób starszych w Polsce w 2020 r.*, Warszawa–Białystok 2021, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6002/2/3/1/sytuacja_osob_starzych_w_polsce_w_2020_r.pdf.

13. Gnela B., *Geneza polskich ustaw o prawie prywatnym międzynarodowym*, [w:] *Regnare, gubernare, administrare. Prawo i władza na przestrzeni wieków*, red. S. Grodziski, A. Dziadzio, Kraków 2012.
14. Gołaczyński J., *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2009.
15. Hrycaj A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, Artykuły 1096–1217, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
16. Jodłowski J., *Nowe przepisy k.p.c. z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*, Warszawa 1962.
17. Jodłowski J., *Uznawanie i wykonywanie w Polsce wyroków zagranicznych w sprawach o pochodzenie i o alimenty*, *Studia Cywilistyczne* 1975, t. 25–26.
18. Jodłowski J., *Zastosowanie prawa polskiego jako przesłanka uznania orzeczenia sądu zagranicznego i zasada ekwiwalentności prawa*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985.
19. Kłoda M., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20C, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2014.
20. Kozioł A., Sznajder-Peroń K., [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Warszawa 2018.
21. Kozioł A., Twardoch P., [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Warszawa 2018.
22. Lipiński K., *Kompetencja władzy opiekuńczej krajowej w stosunku do obywateli polskich zamieszkałych za granicą*, *Państwo i Prawo* 1949, nr 4.
23. Lubiński L., *Jurysdykcja krajowa w sprawach o ubezwłasnowolnienie*, *Państwo i Prawo* 1978, nr 11.
24. Ludwiczak W., *Międzynarodowe prawo prywatne*, Warszawa 1961.
25. Ludwiczak W., *Międzynarodowe prawo prywatne*, Warszawa 1996.
26. Mączyński A., *Polskie prawo prywatne międzynarodowe u progu XXI*, [w:] *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, red. W. Czapliński, Warszawa 2006.
27. Mączyński A., *Prawo właściwe dla ubezwłasnowolnienia i uznania za zmarłego*, [w:] *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, red. M. Pecyna, J. Pisuliński, M. Podrecka, Warszawa 2013.
28. Mączyński A., *Przeciwko potrzebie uchwalenia nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe*, *Zeszyty Prawnicze* 2009, nr 1.
29. Mączyński A., *Rozwód w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 1983.
30. Mączyński A., *Statut personalny osób fizycznych. Refleksje de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Leges sapere. Studia i prace dedykowane profesorowi Januszowi Sondlowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, red. W. Uruszczak, P. Świącicka, A. Kremer, Kraków 2008.
31. Mączyński A., *Stosunki rodzinne w projekcie nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*, [w:] *Z zagadnień prawa rodzinnego i rejestracji stanu cywilnego*, red. H. Cioch, P. Kasprzyk, Lublin 2007.

32. Mostowik P., *Bilateralne umowy międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe prawo rodzinne*, red. P. Mostowik, Warszawa 2023.
33. Mostowik P., *Jurysdykcja krajowa i prawo właściwe na tle konwencji haskiej o ochronie dorosłych z 2000 r. oraz projektu uzupełniającego rozporządzenia unijnego z 2023 r.*, *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego* 2024, t. 34, <https://doi.org/10.31261/PPPM.2024.34.01>.
34. Mostowik P., Niedźwiedz M., *International Conventions Concluded by the European Union after the ECJ 'Lugano II Opinion' of 2006. An Alternative or Complementary to EU Regulations Path to Unification of Private International Law*, *Polish Review of International and European Law* 2012, t. 1, nr 1–2, <https://doi.org/10.21697/priel.2012.1.1.01>.
35. Mostowik P., *Opieka i kuratela w razie ubezważnowolnienia lub ograniczenia zdolności oraz podobne środki ochrony dorosłego w obrocie prawnym z zagranicą. Prawo krajowe i międzynarodowe a projekty Komisji UE z 2023 r.*, Warszawa 2024, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2024/11/2024_Mostowik.pdf.
36. Mostowik P., *Refleksje o współczesnym prawie prywatnym międzynarodowym na tle ujęcia „jurysdykcji krajowej zewnętrznej” F. Słotwińskiego z 1838 r.*, [w:] *Prawne zagadnienia międzynarodowego obrotu cywilnego i handlowego*, red. E. Figura-Góralczyk, R. Flejszar, B. Gnela, P. Mostowik, Warszawa 2023.
37. Mostowik P., *Skuteczność zagranicznego ubezważnowolnienia oraz zarządzeń opiekuńczych i innych środków ochrony dorosłych na tle projektowanej koegzystencji konwencji haskiej z 2000 r. oraz rozporządzenia UE (KOM 280 i 281 z 2023 r.)*, *Polski Proces Cywilny* 2023, nr 4.
38. Mostowik P., Symelon P., *Ochrona dorosłych*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2002, z. 2.
39. Mostowik P., *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2024.
40. Muir Watt H., *The work of the HCCH and the path of the law: the politics of difference in unified private international law*, [w:] *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, red. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Cheltenham-Northampton 2020.
41. Orecki M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, Art. 1096–1217, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
42. Pazdan M., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2014.
43. Pazdan M., *O potrzebie uchwalenia nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe*, *Zeszyty Prawnicze* 2009, nr 1.
44. Pazdan M., *Perypetie projektu ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym na końcowym etapie procesu legislacyjnego*, *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego* 2011, t. 8.
45. Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2017.
46. Pazdan M., *Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 1967.

47. Piasecki K., *Regulacje prawne Unii Europejskiej w sprawach transgranicznych. Komentarz*, Warszawa 2013.
48. Pilich M., [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Warszawa 2017.
49. Pilich M., *Ukraińsko-polska umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych. Komentarz do przepisów o sprawach cywilnych*, Warszawa 2023.
50. Pilich M., *Zasada obywatelstwa w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2015.
51. Poczobut J., *Osoby, pełnomocnictwo, czynności prawne i dawność w projekcie ustawy prawo prywatne międzynarodowe z września 2004 r. – wprowadzenie do dyskusji*, [w:] *Księga pamiątkowa dla uczczenia 70. urodzin Profesora Eugeniusza Piontka*, red. A. Łazowski, R. Ostrihansky, Kraków 2005.
52. Proksa A., *Wyłączna jurysdykcja krajowa jako negatywna przesłanka uznania orzeczeń zagranicznych*, [w:] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Kraków 1994.
53. Przybyłowski K., *Kodyfikacyjne zagadnienia polskiego prawa międzynarodowego prywatnego*, *Studia Cywilistyczne* 1964, t. 5.
54. Przybyłowski K., *Nowe polskie unormowanie problematyki kolizyjnej prawa prywatnego międzynarodowego*, *Studia Cywilistyczne* 1966, t. 8.
55. Przybyłowski K., *Polskie prawo prywatne międzynarodowe*, Lwów 1935.
56. Rajski J., *Jurysdykcja sądów polskich w niektórych sprawach cywilnych rozpatrywanych w trybie postępowania niespornego*, *Nowe Prawo* 1958, nr 10.
57. Rostworowski M., *Projekty ustaw o zbiegu ustawodawstw cywilnych w prawnym obrocie międzynarodowym i w obrocie wewnętrznym*, Kraków 1920.
58. Rycko N., [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Warszawa 2017.
59. Rylski P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, *Artykuły* 1096–1217, red. T. Wiśniewski, LEX/el. 2020.
60. Sokołowski T., *Europejskie prawo rodzinne – pojęcie, zakres, źródła oraz wykładnia*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2006, nr 5.
61. Szpunar M., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2015.
62. Trojanowski G., *Procedura cywilna*, [w:] *Synteza prawa polskiego 1918–1939*, red. T. Guz, J. Głuchowski, M.R. Pałubska, Warszawa 2013.
63. von Hein J., *The role of the HCCH in shaping private international law*, [w:] *The Elgar Companion to the Hague Conference on Private International Law*, red. T. John, R. Gulati, B. Köhler, Cheltenham–Northampton 2020.
64. Walaszek B., Sośniak M., *Prawo międzynarodowe prywatne*, Wrocław 1963.
65. Weitz K., *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005.
66. Weitz K., *Spełnienie warunku wzajemności przy uznawaniu i stwierdzaniu wykonalności orzeczeń zagranicznych*, *Palestra* 2005, nr 9–10.

67. Weitz K., *Założenia i kierunki reformy przepisów kodeksu postępowania cywilnego o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2001, z. 4.
68. Wengerek E., [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne*, Warszawa 1962.
69. Wójcik M.P., [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 1107 k.p.c.*, LEX/el. 2024.
70. Wójcik M.P., [w:] *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2011.
71. Wójcik M.P., [w:] *Komentarz aktualizowany Kodeksu postępowania cywilnego*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2020.
72. Zedler F., *Jurysdykcja krajowa sądów polskich według umów zawartych przez Polskę z państwami europejskimi*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1991, nr 4.
73. Zoll F., *Międzynarodowe prawo prywatne*, Warszawa 1948.